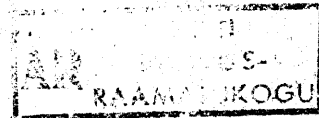

Nr. 2 — XVII aastakäik

Veebruar — 1936

JURIIDILINE AJAKIRI

Õ I G U S

TOIMETUS:

R. Räägo
peatoimetaja

**E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, J. Kleesment, A.-T. Kliimann,
H. Kristal, E. Maddisoo, A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots**

A. Mägi
toimetuse sekretär

S I S U.

Artiklid.

Uluots, J.: Eestlaste lepingud võõrastega XIII sajandil. (Järg.)	49
Tiik, H.: Edasikaebused dispašside peale	72
Kristal, H.: Märkmeid H. Madissooni artikli „Isiku vigastusi KrS-s“ kohta	81
Tjutrjumov, I.: Aktsiate ühe isiku kätte koondumise juridiline tähtsus aktsiaseltsi suhtes	91

Arutlusi.

Hellat, A.: V. Kaznelsoni kirjutise puhul „Kohtulikest hüpoteegist“	95
Paerand, K.: Vargus KrS järgi	98

Ülevaated.

Leesment, L.: Tsiiviilprotsessi silmapiirilt	102
--	-----

Riigikogu tegelus.

Riigikogu 1936. a. jaanuarikuu tegelus	108
--	-----

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond:

Kas pensionärid kuuluvad isikute hulka, kes on vabastatud isikumaksu maksmisest?	108
Kas abiandmist perekondadele, kelle lapsed algkoolis käivad, tuleb lugeda igal juhul antuks Avalikkude algkoolide seaduse (RT 1931 — 46) § 17 korras?	109

Kriminaalosaakond:

Kas kohtul on õigus süüteost, mida jälitatakse erasüüdistuse korras, üle minna avalikus süüdistuskorras jälitatavale süüteole?	109
Kas kehtiv KKS lubab esitada erikaebusi erikaebuste tähtaegade mitteennistamise peale?	109
Kas KKS § 838 järgi on lubatud anda erikaebusi kassatsioonkaebuse tähtaja ennistamisest keeldumise peale?	110
Missugusel tingimisel kuuluvad KrS § 24 ette nähtud asjad aravõtmisele?	110
Mis tuleb mõista KrS § 62 ette nähtud „kantud karistuse“ all, mis arvatakse koostatud karistuse hulka?	110
Kas raharaha ja tasuraha asendatakse arestiga süüdlase maksujõuetusel või mittemaksmisel?	111
Kas riigiteenistuses seisvale isikule võib määrata külakümniku kohuseid?	111

Nr. 2 Juriidiline ajakiri „Õigus“ 1936

XVII aastakäik

Eestlaste lepingud võõrastega XIII sajandil.

Jüri Uluots.

(Järg *.)

III osa. Lepingute liigitelu ja rakendus.

§ 8. Lepingute rühmad. Lepingute lähemal käsitusel tuleb kõik allikaliselt kindlakstehtavad lepingud liigitada teatavatesse rühmadesse ehk tüüpidesse. Ainult sellisel viisil saab ülevaate lepingute õiguslikust ning poliitilisest sisust, samuti suunast, millises lepingute kasustamine toimus.

Kõik kõnesolevad lepingud jagunevad kolme põhirühma: 1) „võrdlepingud“, 2) „vasalliteedilepingud“ ning 3) „alistumislepingud“. Põhirühma kuuluvad lepingud jagunevad tavaliselt veel teatavatesse all-liikidesse. Seejuures on mõistetav, et teatavasse all-liiki kuuluvad lepingud oma eritunnuste tõttu osutuvad juba üsna lähedasteks järgneva põhirühma tüübile („ülemineku tüübid“).

I. Võrdlepingud. Seesuguste lepingute iseloomustavaks tunnuseks on lepingusubjektidele põhimõtteliselt võrdse seisundi säilitamine. Seejuures sellesse rühma kuuluvad lepingud langevad ise kolme all-liiki: a) rahulepingud täiesti võrdse seisundi säilitamisega, b) rahulepingud lunastamistasuga ning c) liidulepingud.

a. Rahulepingud täiesti võrdse seisundi säilitamisega. Seesuguste lepingutega lõpetati senine sõjaline vahekord lepinguosaliste vahel, kohustati maale tunginud vaenlane maalt lahkuma ning tarbe korral ka varemini saadud pantvangid tagasi andma. Muid kohustusi

* Vt. „Õigus“ 1935, nr. 2.

lepinguosalised enda kanda ei võtnud. Seesuguseid lepinguid eestlased sõlmisid mitmeid ja nimelt allikapäraselt seitse: 1) 1208. a. — eestlased sakslastega (kaasa arvatud liivlased ja lätlased) üheks aastaks¹¹³. 2) 1209. a. (või 1210. a. alguses) ugandlased — liivlastega ja lätlastega, kes elasid Koiva paremal („piiskopi“ poolel)¹¹⁴. 3) 1212. a. — eestlased liivlastega ning lätlastega, kõrvaldades sakslasi¹¹⁵; 4) 1212. a. — eestlased (välja arvatud sakalased) sakslastega (ühes liivlaste ja lätlastega) kolmeks aastaks¹¹⁶; 5) 1217. a. — venelased ning saarlased sakslastega¹¹⁷; 6) 1222. a. saarlased taanlastega¹¹⁸; 7) 1222. a. sakalased sakslastega¹¹⁹; 8) 1225. a. rotalased ja saarlased sakslastega¹²⁰.

b. **Rahulepingud lunastamisuga.** Seesuguste lepingutega lõpetati sõjaline vahekord lepinguosaliste vahel samuti nagu eelmist tüüpi lepingute kaudu, kuid selle erinevusega, et üks pooltest kohustus teisele tasuma teatava rahasumma lunarahana. Seda tüüpi lepinguid on allikaliselt üle antud kaks, nimelt: 1) 1210. a. ugaunlaste leping venelastega,

¹¹³ H. XII, 6: placuit omnibus ut ea, quae pacis essent, tractarentur cum Estonibus... Quod consilium placuit etiam Estonibus et receperunt pacem... et, lite nondum finita, treugarum quandam formam ad unius anni terminum composuerunt.

¹¹⁴ H. XIII, 5: Et facta est pax cum Lyvonibus et Lethtis ex una parte Coiwe.

¹¹⁵ H. XV, 11: Tunc Lyvones et Letti et Estones... miserunt nuncios in invicem et exclusis Rigensibus fecerunt pacem.

¹¹⁶ H. XVI, 1: Et post multos verborum contentiones tandem facta est pax ad tres annis per omnia.

¹¹⁷ H. XX, 8: Fecerunt quoque pacem cum eis, ita tamen, ut Theutonici omnes relicto castro in Lyvoniam redirent... Theutonici... per Ruthenorum et Osiliensium descenderunt de castro.

¹¹⁸ H. XXVI, 3: suademus et rogamus, quatinus, facta pace nobiscum, sani et incolumes omnes exeatis et nobis castrum et terram relinquatis. Illi... formam istam pacis receperunt, et exeuntes de castro resque secum ad naves deducentes, castrum et terram Osilianis relinquerunt.

¹¹⁹ H. XXVI, 9: Et miserunt sackalanenses nuncios in Rigam, dicentes pacis quidem se reformationem deligere, sed nunquam se deinceps fidem Christianam, donec puer unius anni vel cubiti remaneret in terra, recepturos. Et requirebant pueros suos obsides, promittentes se fratres militie quos habebant in vinculis adhuc vivos, pro singulis obsidibus singulos fratres et mercatores restituere, quod et factum est.

¹²⁰ H. XXIX, 1: Estones Maritimi et Osiliani..., querentes pacem et societatem eorum... Et receperunt eos Rigenses dantes pacem omnibus quicunque petebant ab eis. Rotalaste suhtes siiski vististi vasalliteedileping. Vrd. H. XIX, 8 ning XXI, 5.

kusjuures esimesed kohustused viimastele maksma 400 marka „nagatte“¹²¹ ning 2) 1211. a. (või 1212. a. alguses) harjulaste (varbolaste) leping venelastega, mille järgi esimesed kohustused viimastele maksma 700 marka „nagatte“¹²². Siiski 1210. a. leping sisaldas ka lisakohustust ristimiseks, olgugi et venelased ristimist vähesel määral teostasid¹²³. Selles mõttes 1210. a. leping sisaldab ka „vasalliteedilepingu“ lepingute elemente, esindades nn. „ülemineku tüüpi“.

c. Liidulepingud. Seesuguste lepingutega lepinguosalised ühendasid oma jõude ühiseks ettevõtteks, säilitades igaüks oma poliitilist sõltumatust. Sääraseid lepinguid eestlased sõlmisid neli: 1) 1210. a. liivlaste algatusel lõunapoolsete pärismaalastega ning venelastega Riia lõhkumiseks ja sakslaste hävitamiseks¹²⁴; 2) 1215. a. saarlased omal algatusel Polotski vürsti Vladimiriga Riia piiramiseks ja liivlaste ning lätlaste eraldamiseks sakslastest¹²⁵; 3) 1217. a. saarlased, harjulased ja sakalased Novgorodi ja Pihkva vürstidega viimaste algatusel Otepää piiramiseks ja sakslaste võimu kukutamiseks Eestis¹²⁶ ning 4) 1217. a. eestlased oma algatusel Novgorodi suurvürstiga Riia kiriku võimu hävitamiseks¹²⁷.

¹²¹ H. XIV, 2: *pecierunt pacem a Ruthenis; et dederunt pacem eis... et acceperunt ab eis quadringentas marcas nogatarum et recesserunt ab eis.*

¹²² H. XV, 7: *et promiserunt ei castrenses ut recederet septingentas marcas nagatarum.*

¹²³ H. XIV, 2: *et baptismate suo quosdam ex eis baptizaverunt... dicentes se sacerdotes suos eis missuros ad sacra regenerationis lavacrum consumandum, quod tamen postmodum neglexerunt.*

¹²⁴ H. XIV, 5: *miserunt in invicem nuntios, Lyvones primo ad Curones, Curones ad Estones nec non ad Lethones, Semigallos et Ruthenos, quaerentes omne consilium, qualiter Rigam delerent et Theutonicos omnes dolo tenerent et occiderent. H. XIV, 7: Qui omnes consilium fecerunt in unum ut eam (Riia kirikut) destruerent. H. XIV, 8: Ecce Estones cum exercito magno venientes Wenden obsederunt.*

¹²⁵ H. XIX, 10: *Miserunt Estones ad regem Waldemarum de Ploceke, ut cum exercitu numeroso veniens Rigam obsederet. Ipsi quoque Lyvones et Lettos interim bellis deprimere, simul et portum Dunemunde se claudere, pollicentur. Vürsti surm vaid takistas lepingu täitmist, H. XIX, 11.*

¹²⁶ H. XX, 7: *miserunt nuncios per universam Estoniam, ut venirent ad obsidionem Theutonicorum et Ugaunensium in Odempe. Et venerunt non tam Osillenses et Harionenses quam etiam Saccalanenses iam dudum baptizati, sperantes iugum Theutonicorum simul et baptismum eorum taliter se remove.*

¹²⁷ H. XXI, 2: *Miserunt Estones ad Ruthenos munera plurima rogantes ut cum exercitu venirent ecclesiam Lyvonensem destructuri... Rex*

§ 9. Lepingute rühmad (järg). 2. Vasalliteedilepingud. Seesuguste lepingutega üks lepinguosalistest kaotas teatava osa oma senisest välispoliitilisest teovõimest teise lepinguosalise kasuks, samuti ka sisepoliitiliseltki võimu vähe-
mas või suuremas ulatuses. Praeguse arusaamise järgi seesugused lepingud löid seega kaotavale poolele kaasa nn. „poolsuveräänsuse“ seisundi¹²⁸, keskaegse lääniõigusliku mõtteviisi kohaselt aga rohkem vasalliteedi vahekorra. Viimane asjaolu õigustabki kõnesolevaid lepinguid nimetama „vasalliteedilepinguiks“.

Vasalliteedilepingute arv võrreldes teiste eelmaintud põhitüüpidega on kõige suurem. Omakorda vasalliteedilepingud jagunevad mitmesse all-liiki, nimelt järgnevasse.

a. Kaitsealususelepingud. Need on ehtsamaid vasalliteedilepinguid. Nende järgi üks lepinguosaline (vasall) esitas enda ja oma maa teise lepinguosalise (süserään) ülemvõimu ehk kaitse alla, viimane aga kohustus esimest abistama kolmandate vastu. Selliseid lepinguid sõlmisid: 1) 1225. a. rotalased paavstliga¹²⁹, 2) 1225. a. rotalased paavstliga (ja võib-olla ka saarlased), rotalased nimelt lõplikult¹³⁰; 3) 1226. a. järvalased paavstliga¹³¹, 4) 1226. a. virulased paavstliga¹³² ning 5) 1226. a. ka harjulased paavstliga, ehkki taanlaste nõudel

magnus Nogardie... Qui missis nunciis suis in Estoniam promisit se cum exercito magno venturum, simul cum rege Valdemaro et regibus aliis quam plurimus. Et gavisi sunt Estones.

¹²⁸ Vt. Martens, *Sovremennoje meždunorodnoje pravo*, t. I, Peterburi 1882, lk. 248 j.; Fr. Liszt, *Das Völkerrecht*, 11-te Aufl., Berlin. 1920, lk. 51 j.

¹²⁹ H. XXIX, 3: *Estonum nuncii de Maritima... venerunt ad eum, offerentes ei terras ac provincias suas, ... tantum si defenderet eos a Danis et Osilianis. Et recepit eos.*

¹³⁰ H. XXIX, 4: *Venerunt... Osiliani quoque et Estones Maritimi, qui se in defensionem ipsius offerebant, promittentes se sacerdotes cum omni iure christianorum recepturos, tantum ut ipsos ab impugnatione Danorum liberaret. H. XXIX, 7: Illam vero killigendam, que Maritima vocatur, cum alia tota Maritima... et Vironia et Gervain summi pontificis Romani accepit potestatem.*

¹³¹ H. XXIX, 7: *occurrerunt ei omnes gervanenses in Carethen, quibus ipse verbum Dei cum gaudio predixit, fidem instruendo catholicam in manusque summi pontificis eos colligendo. Vt. ka H. XXIX, 7, mis too- dud märk. 130 lõpul.*

¹³² H. XXIX, 7: *Seniores omnes Wironie convenerunt ad eum, audientes ab eo doctrinam et fidem christianam et recepit eos omnes ad manum summi pontificis. Vt. ka H. XXIX, 7, märk. 130 lõpul.*

viimane leping tühistati¹³³. Seesuguste lepingutega jäeti vasallriigile oma seesmise elu korraldamiseks peaaegu täielik vabadus¹³⁴, ka senised organid jäid endiselt teotsema¹³⁵. Süserään aga püüdis kaitseda vaenlaste vastu diplomaatilisel¹³⁶ ning tarbe korral ka sõjalisel teel¹³⁷, eriti aidates ehitada ka kindlustisi ja paigutades sinna sõjamehi¹³⁸. Kindlustised loeti sel puhul süserääni ning vasallriigi ühisvalduseks, kuna kindlustisile tekitatud kahju loeti tehtuks mõlemale¹³⁹.

b. „Kristliku vendluse lepingud“. Seesuguste lepingutega üks lepinguosaline kohustus teiselt vastu võtma ristimise ning teine omalt poolt tavaliselt töötas esimesega olla „kristlikus vendluses“ ehk „vennalikus armastuses“. Ka kõnesolevat liiki lepinguid eestlased sõlmisid mitmeid ja nimelt: 1) 1211. a. sakalased sakslastega¹⁴⁰; 2) 1215. a. ugand-

¹³³ H. XXIX, 7: Receperunt etiam Warbolenses pacem domni legati Romani,... Sed ab instantem Danorum petitionem redidit eos Danis eisdem cum ceteris Harionensibus.

¹³⁴ H. XXIX, 4: Promisitque eis omnem libertatem.

¹³⁵ H. XXIX, 7: Et statuit ex eis (senised vanemad) seniores et iudices in omnibus provinciis suis.

¹³⁶ H. XXIX, 4: et missit nuncios suos ad Danis et Osilianis, quatinus bella removentes pacem ipsius acciperent et preceptis suis obedientes existerent. H. XXIX, 6: compellebat eos (sakslasi) terram ipsam in protectionem summi pontificis resignare nec non et alias terras, de quibus contendebant Theutonici cum Danis. H. XXIX, 7: Et facta est pax inter Theutonicos primo et Danos, deinde cum Estonibus de cunctis provinciis.

¹³⁷ H. XXIX, 6: viros suos... Theutonicos et Danos cunctos removit. H. XXX, 2: Interrupta itaque pace, idem magister Johannes cum Danis bellare cepit...

¹³⁸ H. XXX, 2: Misit etiam legatus Theutonicos quam plurimos in Vironiam in auxilium eidem Johanni, tam contra Danorum quam contra sevitiā Osilianorum.

¹³⁹ Hildebrand, Livonica, nr. 21, lk. 18: castrum ecclesie Romane Hagelite, quod edificaverat magister Johannes vicelegatus tempore... destruxerunt et tam ecclesiam Romanam quam vasallos eiusdem nec non et neoptitos dictarum terrarum in ipsa expeditione et destructione castrum dampnificaverunt ad duo milia marcarum argenti. *Ibid.*, p. 24: Item super eo quod destruxerunt (castrum) de Goldenbeke, quod ecclesie pertinebat, et tam dictam ecclesiam quam vasallos castrum eiusdem et neoptitos plus quam ad mille marcas argenti dampnificaverunt.

¹⁴⁰ H. XV, 7: Alistegunde simul et alii Saccalanenses miserunt nuntios suos in Rigam, et positis pueris suis obsidibus pacem receperunt, simul et baptismi sacramentum accepturos se promittunt. Vrdl. ka leping 1212. a. sakalaste eraldamisega H. XVI, 1.

lased sakslastega¹⁴¹; 3) 1219. a. reevelased taanlastega¹⁴²; 4) 1220. a. (alguses või 1219. a. lõpul) harjulased sakslastega¹⁴³ ning 5) 1227. a. saarlased paavstiga¹⁴⁴. Nende lepingutega kumbki lepinguosaline näiliselt säilitas oma sõltumatuse. Siiski kohustusega ristimist vastu võtta ainult oma vastaspoolelt vastav lepinguosaline sattus vastaspoole huvide piirkonda, muutudes uuema aja mõttes viimase „tagamaaks“¹⁴⁵. Vastavalt säärase lepingu sõlmija oli sunnitud oma tegevust välismaailma suhtes koordineerima vastaspoole huvidega¹⁴⁶, vastaspool aga „kristliku vendluse“ nimetuse all sai võimaluse mitmesuguseks oludekohaseks teotsemiseks lepingu sõlmija seesmisel elus, eriti kaitse ettekäändel¹⁴⁷ või lepinglase soovilgi¹⁴⁸. Selles mõttes kõnesolevad lepingud sisaldavad elemente, mis eriti omased järgnevale all-liigile.

¹⁴¹ H. XIX, 4: ...baptizare se petunt, ut veram pacem et perpetuam Theutonicorum atque Lettonum fraternam dilectionem consequantur. Et gavisusunt Theutonici, et confirmantes cum eis pacem sacerdotes ad baptizandam Ugauniam mittere pollicentur.

¹⁴² H. XXIII, 2: per totum annum illum pugnaverunt cum Revalensibus, donec tandem baptismi sacramentum acceperunt.

¹⁴³ H. XXIII, 9: Si volueritis, inquit, nobiscum unum Deum colere fonteque sacri baptismatis irrigare et filios vestros obsides dare, pacem vobiscum perpetuam faciemus. Et placuit verbum hoc Warbo-lensibus.

¹⁴⁴ H. XXX, 5,6: ...pacem petunt... sacribaptismatis sacramentum sibi dari supplicatur exposunt... venerunt nuncii missi de cunctis urbibus et kiligundis Osilie, querentes pacem et baptismi petentes sacramentum... pax datur et fraternus amor.

¹⁴⁵ Vt. „Hinterlandi“ mõiste kohta Liszt, *op. cit.*, lk. 74 j.

¹⁴⁶ Nõnda Riia sakslased kirjutavad lüübeklastele pärast 1227. a. lepingu sõlmimist saarlaste kohta: UB. I, 98: Sciatis etiam, quod Osiliani litteras vestras bene receperunt, et vobis auxilium praestare et nobis per omnia obedire promiserunt, et unam pacem et unum bellum servare nobiscum elegerunt.

¹⁴⁷ Nõnda taanlased juba enne 1219. a. lepingu sõlmimist algasid Tallinna Toompeal senise eesti linnuse asemel kivilinnuse ehitamist, H. XXIII, 2: Et destruentes castrum antiquum, aliud novum edificare ceperunt. Ent nad jätkasid ehitamist ka pärast selle lepingu sõlmimist, nõnda et 1225. a. oli uus linnus väliselt juba „ehitatud“, H. XXII, 9: ubi nunc Dani claustrum suum in vicino edificaverunt.

¹⁴⁸ Nõnda pärast 1215. a. lepingu sõlmimist ugandlased nõudsid riialastelt abi venelaste vastu; riialased ilmusid, koos ugandlastega kindlustasid kõvasti Otepää mägilinnuse ning alustasid selles elamist, H. XX, 5:

c. „Kristliku vendluse“ lepingud „kristluse õiguste“ ja „truuduse“ lisanditega. Need lepingud oluliselt sarnanevad eelmistega, kuid ristimise vastuvõtuga vastav lepinguosaline ühtlasi kohustus tunnustama „kristluse õigusi“, s. o. kandma vastaspoole kasuks teatavaid kohustusi, ning ühtlasi samale vastaspoolele olema kõigiti ja alaliselt „truu“. Seesugused lepingud on võrdlemisi arvukad. Neid sõlmisid: 1) 1211. a. sakalased sakslastega¹⁴⁹; 2) 1215. a. sakalased sakslastega¹⁵⁰; 3) 1215. a. rotalased (soontagalased) sakslastega¹⁵¹; 4) 1217. a. sakalased sakslastega¹⁵²; 5) 1219. a. virulased sakslastega¹⁵³ ning 6) 1223. a. järvalased sakslastega¹⁵⁴. „Truudust“ (fidelitas), mida kõnesolevais lepin-

Veneruntque iterum Ugaunenses ad episcopis, auxilium contra Ruthenos postulantes. Et miserunt episcopi viros suos cum fratribus militie in Ugauniam. Et congegaverunt Estones omnes de provinciis illis, et edificaverunt montem Odempe simul cum eis, et habitaverunt ibi munientes castrum firmissime.

¹⁴⁹ H. XV, 1: Unde Theutonici, evocatis senioribus de castro, omnia iura Christianitatis eis proponunt et pacem et fraternam caritatem promittunt. Qui de pace nimium gaudentes, eodem tempore cum Lyvonibus et Lettis, eodemque iure sacramenta baptismi recipere pollicentur.

¹⁵⁰ H. XVIII, 7: Teutonici vero, nihil aliud ab eis requirere, nisi ut baptizentur, affirmant, et vero pacifico reconciliati, fiant eorum fratres... Baptizantur Lembitus perfidissimus cum aliis omnibus, qui in castro erant, promittentes, se christianitatis iura perpetua fidelitate custodire.

¹⁵¹ H. XIX, 8: Si perfidie vestre... volueritis arma deponere, et veram pacem, que Christus est, in vestrum castrum recipere, libenter vobis parcendo vos in fraternitatis nostre recipiemus amorem. Quod ut audiunt, statim baptismi sacramentum cum omni iure christianorum se recipere cum gaudio pollicentur.

¹⁵² H. XXI, 5: Nunc ergo revertimini fideliter ad Christum et adhuc recipiemus vos in fraterne dilectionis nostre consortium. Et placuit eis. Et... data est eis pax, ut omnia christianitatis iura fideliter observent.

¹⁵³ H. XXIII, 7: Si ergo volueritis baptizari... pacem illam, quam abscedens cultoribus suis reliquit, vobis dabimus, et in perpetua fraternitate nostre consortium recipiemus. Et placuit eis verbum, et statim promiserunt omnia christianitatis iura cum baptismi Rigensium se fideliter accepturos.

¹⁵⁴ H. XXVII, 4: Et venerunt ad eos Gervanenses in Keytis, promittentes Theuthonicis fidelitatem perpetuam et omnibus christianis.

guis toonitatakse, tuleb keskaegse lääniõigusliku mõtteviisi kohaselt mõista kõigepealt negatiivselt selles mõttes, et truudusekohuslane ei võinud teostada midagi, mis vastaspoolele kahjulik, ent ka positiivselt abina (*auxilium*), mida truudusekohuslane pidi andma vastaspoolele¹⁵⁵. Kõnesolevais lepinguis seda abi eeskätt väljendatakse nimega „kristlaste õigused“ (*iura christianitatis*), seejuures viimaste lähem sisustus jäetakse määrustamata. Tegelikult tähendasid need „õigused“ kõigepealt õigusi lepinguosalise sõjalisele kaasabile¹⁵⁶, aga ka muudele võimalikkudele toimetustele¹⁵⁷, milliseid siiski lähemalt väljendatakse vaid järgneva all-liigi lepinguis.

d. Eelmist liiki lepingud maksustamise ja muude „õiguste“ täpsustamisega. Need lepingud sisult üldjoontes võrduvad eelmistega, kuid tavaliselt neis täpsustatakse „kristluse õigusi“, eriti maksustamise alal mõnikord üksikasjadeni. Selliseid lepinguid sõlmisid: 1) 1216. a. järvalased sakslastega¹⁵⁸; 2) 1218. a. rotalased sakslastega¹⁵⁹; 3) 1218. a. järvalased teiskordselt sakslastega¹⁶⁰; 4) 1219. a.

¹⁵⁵ Vt. selle kohta üldse H. Mitteis, *Lehnrecht und Staatsgewalt*, Weimar 1933, lk. 48 j., 531 j., ning A. Luchaire, *Manuel des Institutions françaises*, Paris 1892, lk. 184 j.

¹⁵⁶ Vt. selle kohta üldse Mitteis, *op. cit.*, lk. 592 j. Käesolevate lepingute järgi avaldus kaasabi lepinguosalise sõjajõudude kaasatõmbamises vastaspoole kavatsuste teostamiseks (vt. H. XXIII, 7 jt.), aga ka linnuste okupeerimises ning edasiehitamises koos kohustatud lepinguosalise endaga, H. XXV, 5: *Erant eodem tempore fratres militie cum servis suis in omnibus castris tam Ugaunie quam Sackale, procurantes advocatias et congregantes tributa... et edificaverunt castra omnia et firmissime muniverunt... et propter timorem Ruthenorum Estonas in castra compellentes, simul cum eis commanserunt.*

¹⁵⁷ Eriti kohtumõistmisele ja maksude võtmisele, vt. H. XXV, 5 eelmise märkme lõpul.

¹⁵⁸ H. XX, 6: *Si volueritis... filios fieri, ut ipsius baptismate suscepto nostram possitis fraternitatem perpetuam adipisci. Quo audito gavisus sunt Gervanenses, et... iam baptismum eorum promiserunt se servaturos, quam censum eis perpetuum daturos.*

¹⁵⁹ H. XXI, 5: *ecclesie Lyvonensi se subsiderunt, et ut baptismi sacramenta reciperent et censum annuatim persolverent. Et data est pax.*

¹⁶⁰ H. XXI, 6: *venerunt quoque gervanenses, eciam iam secundo, et tradiderunt se Rigensi ecclesie... ut et ipsi baptismi mysterium acciperent et ecclesie Lyvonensi censum ministrarent perpetuam vel annone mensuram pro decima institutam.*

In nomine domini nri ihu xpi. amen. **A**nno dñice incarn. m. cc. lxi. **A**bbati dno. H. Ep̄o oflice et martine p̄ suis agendis ad f̄
 gentes. q̄ negocia ep̄atus sui maḡo et fr̄atibz domus theutonice in p̄sente commiserat et deuote. accidit ea que sunt inferius
 fuit Andria de beluen domus theutonice tunc maḡ. in luonia. annis in maritima oflicij apostate xp̄ianus nimis infestus et no
 ri tris et infidelis asmarus. ordinatione diuine gr̄e manus suas p̄p̄tanda cōpositione in maritimā trāsmiserunt. Multis
 locutoris hinc inde hinc p̄d̄i apostate in hoc tandem uniuersaliter conueniunt. q̄d si eccl̄ia susceptam formam sine q̄libz
 ra in p̄tium ab ip̄is accipere dignaret. uellent redire deuoto animo ad uoluntate ad catholice fidei a q̄ diabolico inf̄tinctu
 Forma aut̄ talis erat. P̄ censu dimidiam trāsmiserunt filiginis. quod dicitur p̄uit. de q̄libz unco dare p̄miserunt. et in coggan
 ces seu maḡ. Rogenis ip̄is sumptibz parabant. Si uero coggan non potuerint. naues et gubernatores in ipsa tra cond
 oflicij in Rigan seu martimā adducunt. Aduocatum ad secularia semel in anno. eo scilicet tempore q̄ census colligitur reap
 tre cōsilio iudicabit. que sunt iudicanda. P̄ occasione p̄i tres ofens penam dabunt. et mat̄ ipsa nouem diebz dñas nuda in
 disciplinas. It̄m si quis riuu generali inuolauit. et qui inuolauit fecit unam diariam martim argenti dabit. ip̄e aut̄ qui sic inuolat
 nudus in amictio uapulabit. Dies in feria s̄c̄. uel q̄dmagesima. vigilijs seu gr̄uē tempibz carnes comedat dimidiam mat̄ ar
 Si homicidium nri ip̄s et homines alius tre contigit. decem maris am̄edmet. Clerics parochians et coll̄s p̄bendam daban
 suam dare cōsueuerunt. al̄i uoluntate omnium ablatos. Cognito q̄ q̄d p̄d̄i fidelibz in arcu suo possis nimis fuerit importunus. q̄
 mentis fidei i partibz luonie uehementer impediebatur. ego p̄d̄i fuit. il. maḡ. de consilio fr̄m meore et clerice. uassaloz q̄ de martim
 fidelium. teuthonice et estoniū. necessitate urgente et uoluntate p̄maxima p̄e. p̄cām formā saluo iure diocesani ep̄i in omnibz accepta
 sup̄ uerificatione et cōfirmatione p̄d̄e. conueniens nri sigilli munimine p̄p̄tando. Testes sunt. Dñs nicolaus q̄ tunc gebat uices
 edos. Comendat̄. et maritima tunc des robbus. fuit fr̄d̄ens stult. fr̄. stult. marscale. fr̄. ioh̄s cāmerari. et pl̄s alij fr̄es de d
 Sindamm' fr̄. ordius p̄dic. Comad. Thidicus. fr̄es de ordine nudipod. assalli eccl̄ie. ioh̄s de Barshawich. herdemur de bekeshouer
 Gerbt' fr̄. ep̄i. ioh̄s de huarua. Thidic' de pallele. Th' erzeke. et sembe bestombz martime. et alij q̄mplures.

järvalased veel kord sakslastega, uuendades 1216. a. lepingut¹⁶¹, 5) 1224. a. rotalased sakslastega, uuendades 1218. a. lepingut¹⁶², 6) 1241. a. saarlased sakslastega, 7) 1255. a. saarlased sakslastega eelmise lepingu täiendamiseks ning 8) saarlased sakslastega senise seisundi uuesti jaluleseadmiseks¹⁶³.

3. „Alistumislepingud“. See põhitüüp erineb eelmisest selles mõttes, et vastavates lepingutes toonitatakse ühe lepinguosalise valitsevat üleolekut (*dominium, iugum*) teisest, ning vastavalt viimane loetakse poliitiliselt täiesti alluvaks esimesele. Selliseid lepinguid sõlmisid: 1) 1220. a. harjulased taanlastega¹⁶⁴; 2) 1220. a. järvalased taanlastega¹⁶⁵; 3) 1220. a. virulased taanlastega¹⁶⁶; 4) 1222. a. sakalased sakslastega, kusjuures viimased osutusid alistuvateks¹⁶⁷; 5) 1223. a. sakalased sakslastega, kusjuures eestlased osutusid alistuvateks¹⁶⁸ nagu järgnevatiski lepingutes; 6) 1223. a. järvalased ning 7) virulased sakslastega¹⁶⁹; 8) 1223. a. harjulased saks-

¹⁶¹ H. XXIII, 6: Et accepit Rodolfus pueros eorum obsides, renovando cum eis pacem.

¹⁶² H. XXVIII, 7: Maritimi vero Rigam venientes ad obedientiam episcopi redierunt, et census duplicem, quem propter Danos duobus annis neglexerunt, integraliter persolverent, et fidelitatem perpetuam ecclesie Rigensi promittentes ad fidem christianam redierunt.

¹⁶³ Viimati-mainitud kolme lepingu kohta vt. allpool neljandas osas.

¹⁶⁴ H. XXIV, 2: Dani quoque... miserunt sacerdotes suos ad Hario-nenses et baptizatis illis incitaverunt eos, ut irent ad Gervanenses cum exercitu, quatinus timore illo corrupti a dominio Rigensium recederent et ipsorum dominium et baptismum reciperent.

¹⁶⁵ H. XXIV, 2: donec tandem plurimi eorum dominium ac baptismum Danorum elegerunt.

¹⁶⁶ H. XXIV, 2: Similiter et Wironenses... comminatione Danorum exterriti, verbum eorum atque dominium acceperunt.

¹⁶⁷ H. XXVI, 5: Unde ceteri rebus certis territi... tandemque pace iurata, sigillatim ad eos exeunt. Quos perfidi comprehendentes, statim in compedes et vincula deponunt.

¹⁶⁸ H. XXVII, 2: ceteri qui adhuc remanserant, vivi tradiderunt se et omnia sua in manus christianorum... Et ideo facta pace cum christianis, exiverunt de castro, recipientes iterum iugum disciplinae christiane, et promiserunt se numquam deinceps fidei sacramenta apostasio violare, et de commissis satisfactionem rependere... Tradiderunt se quantocius in manus christianiorum, de vita sola et libertate supplicantes.

¹⁶⁹ H. XXVII, 6: Et occurrerent Gervanenses et Wironenses supplicantes de pace, promittentes deinceps se sacramenta fidei christinae non

lastega¹⁷⁰ ning 9) viimati 1224. a. ka ugandlased sakslas-
tega¹⁷¹. Kõnesolevate lepingutega alluva poole seisund olenes
eeskätt üleoleva poole armust¹⁷². Ent üleoleval poolel tuli
liigest karmusest hoiduda, sest alluv pool võis endale abi-
lisi muretseda ning üleolevast täieliku võidu saada¹⁷³. See-
tõttu ka alistumislepingute juhul jäi siiski ka alluvale poo-
lele mitte üksnes tsiviilõiguslik sfäär¹⁷⁴, vaid ka avalikõigus-
likul alal lepingulise poole võimeid¹⁷⁵.

§ 10. Rakendus „maade“ järgi. Lepingud, mis eespool
vastavate eritunnuste järgi abstraktselt liigitatud, omandavad
konkreetselt ilme, kui vaadelda nende rakendust üksikute
„maade“ järgi. Sel viisil ühtlasi selguvad iga üksiku „maa“
poliitilised võimed ning tulemusena kogu Eesti maa-ala poliitiline
saatus kõnesoleval ajal.

1. U g a u n i a. Sõlmis: 1) 1208. a. võrdse rahulepingu^{176*};
2) 1209. a. võrdse rahulepingu¹⁷⁶; 3) 1210. a. rahulepingu
lunastamisega¹⁷⁷; 4) 1210. a. võrdse liidulepingu¹⁷⁸;
5) 1215. a. vasalliteedilepingu („kristliku vendlusega“)¹⁷⁹;
6) 1224. a. alistumislepingu¹⁸⁰.

2. S a k a l a. Sõlmis: 1) 1211. a. vasalliteedilepingu („krist-
luse õigustega“ ja „truudusega“)¹⁸¹; 2) 1211. a. vasalliteedi-
lepingu („kristliku vendlusega“)¹⁸²; 3) 1212. a. võrdse rahu-

violare. Et reformarunt cum eis pacem, et receperunt
eos ad gratiam.

¹⁷⁰ H. XXVII, 6: Unde tandem supplicabant exercitui, quatinus eis
vitam et libertatem donarent. Et consenserunt eis vitam, et
castrum incenderunt.

¹⁷¹ H. XXVIII, 6; H. XXVIII, 8: Estonibus quoque de decima, sem-
per a Deo statuta, competenter docendo proposunt, et
receperunt eam, et solvere ceperunt eam deinceps annuatim.

¹⁷² Vt. eespool märkmed 168—170.

¹⁷³ Nõnda 1225. a. Viru vanemate kutsel ilmusid sakslased ning taan-
lased aeti minema H. XXIX, 6.

¹⁷⁴ H. XXVII, 2: pepercerunt eis fratres et theutonici omnes, licet
tam vitam quam bona cuncta perdiderunt.

¹⁷⁵ Vt. märke 171.

^{176*} H. XII, 6; toodud eespool märke (lühendatud allpool = m) 113.

¹⁷⁶ H. XIII, 5; m. 114.

¹⁷⁷ H. XIV, 2; m. 121.

¹⁷⁸ H. XIV, 5; m. 124.

¹⁷⁹ H. XIX, 4; m. 141.

¹⁸⁰ H. XXVIII, 6 ja 8; m. 171.

¹⁸¹ H. XV, 1; m. 149.

¹⁸² H. XV, 7; m. 140.

lepingu¹⁸³; 4) 1212. a. vasalliteedilepingu („kristl. vendlusega“)¹⁸⁴; 5) 1215. a. vasalliteedilepingu („kristl. õigustega“ ja „truudusega“)¹⁸⁵; 6) 1217. a. võrdse liidulepingu¹⁸⁶; 7) 1217. a. vasalliteedilepingu („kristl. õiguste“ ja „truudusega“)¹⁸⁷; 8) 1222. a. alistumislepingu (sakslaste alistamisega)¹⁸⁸; 9) 1222. a. võrdse rahulepingu¹⁸⁹; 10) 1223. a. alistumislepingu (enda alistumisega)¹⁹⁰.

3. Gerva. Sõlmis: 1) 1216. a. vasalliteedilepingu (maksustamise lisandiga)¹⁹¹; 2) 1218. a. vasalliteedilepingu (maksustamise lisandiga)¹⁹²; 3) 1219. a. vasalliteedilepingu (eelmistee uuendamiseks)¹⁹³; 4) 1220. a. alistumislepingu¹⁹⁴; 5) 1223. a. vasalliteedilepingu („kristluse õiguste“ ehk „truuduse“ lisandiga)¹⁹⁵; 6) 1223. a. alistumislepingu¹⁹⁶; 7) 1226. a. vasalliteedilepingu („kaitsealusus“)¹⁹⁷.

4. Vironia. Sõlmis: 1) 1219. a. vasalliteedilepingu („kristluse õiguste“ ja „truuduse“ lisandiga)¹⁹⁸; 2) 1220. a. alistumislepingu¹⁹⁹; 3) 1223. a. alistumislepingu²⁰⁰; 4) 1226. a. vasalliteedilepingu („kaitsealusus“)²⁰¹.

5. Revalia. Sõlmis: 1) 1219. a. vasalliteedilepingu („kristlik vendlus“)²⁰².

6) Haria. Sõlmis: 1) 1211. a. (või 1212. a. alguses) rahulepingu („lunastamistasuga“)²⁰³; 2) võrdne liiduleping²⁰⁴; 3) 1220. a. (või 1219. a. alguses?) vasalliteedilepingu („kristlik vendlus“)²⁰⁵; 4) 1220. a. alistumislepingu²⁰⁶; 5) 1223. a. alistumislepingu²⁰⁷; 6) 1226. a. vasalliteedilepingu („kaitsealusus“)²⁰⁸.

7. Rotalia. Sõlmis: 1) 1215. a. vasalliteedilepingu („kristl. õiguste“ ja „truuduse“ lisandiga)²⁰⁹; 2) 1218. a. vasalliteedilepingu („maksustamise“ lisandiga)²¹⁰; 3) 1224. a. vasal-

¹⁸³ XV, 11; m. 115.

¹⁸⁴ H. XVI, 1; m. 116, 140.

¹⁸⁵ H. XVIII, 7; m. 150.

¹⁸⁶ H. XXI, 2; m. 127.

¹⁸⁷ H. XXI, 5; m. 152.

¹⁸⁸ H. XXVI, 5; m. 167.

¹⁸⁹ H. XXVI, 9; m. 119.

¹⁹⁰ H. XXVII, 2; m. 168.

¹⁹¹ H. XX, 6; m. 158.

¹⁹² H. XXI, 6; m. 160.

¹⁹³ H. XXIII, 6; m. 161.

¹⁹⁴ H. XXIV, 2; m. 164.

¹⁹⁵ H. XXVII, 4; m. 154.

¹⁹⁶ H. XXVII, 6; m. 169.

¹⁹⁷ H. XXIX, 7; m. 131.

¹⁹⁸ H. XXIII, 7. 153.

¹⁹⁹ H. XXIV, 2; m. 166.

²⁰⁰ H. XXVII, 6; m. 169.

²⁰¹ H. XXIX, 7; m. 132.

²⁰² H. XXIII, 2; m. 142.

²⁰³ H. XV, 7. 122.

²⁰⁴ H. XX, 7; m. 126.

²⁰⁵ H. XXIII, 9; m. 143.

²⁰⁶ H. XXIV, 2; m. 164.

²⁰⁷ H. XXVII, 6; m. 170.

²⁰⁸ H. XXIX, 7; m. 133.

²⁰⁹ H. XIX, 8; m. 151.

²¹⁰ H. XXI, 5; m. 159.

liteedilepingu („truuduse“ ja „maksustamise“ lisandiga)²¹¹; 4) 1225. a. vasalliteedilepingu²¹²; 5) 1225. a. vasalliteedileping („kaitsealusus“)²¹³; 6) 1225. a. (1226. a. alguses?) vasalliteedilepingu („kaitsealusus“)²¹⁴.

8. Osilia. Sõlmis: 1) 1215. a. võrdse liidulepingu²¹⁵; 2) 1217. a. võrdse liidulepingu²¹⁶; 3) 1217. a. võrdse rahulepingu (osanikuna)²¹⁷; 4) 1222. a. võrdse rahulepingu²¹⁸; 5) 1225. a. võrdse rahulepingu²¹⁹; 6) 1225. a. võrdse rahulepingu (või „kaitsealusus“?)²²⁰; 7) 1227. a. vasalliteedileping („kristlik vendlus“)²²¹; 8) 1241. a. vasalliteedileping („kristluse õigused“, maksustamine jm.)²²²; 9) 1255. a. vasalliteedileping (eelmise täienduseks)²²²; 10) 1261. a. vasalliteedileping (eelmise uuendamiseks)²²².

9. Tulemusi. Eelnevast ilmneb kõigepealt, et kõik Eesti „maad“ sõlmisid lepinguid, kuid lepingute arvult väga ebavõrdselt, nimelt: Osilia ja Sakala — kumbki 10, Gerva — 7, Ugaunia, Haria ja Rotalia — igaüks 6, Vironia — 4, Revalia — 1. Lepingute arvu ebavõrdsus üksikute „maade“ järgi kajastab vastavate „maade“ eriolusid, väliseid ning seesmisi, milliseid siinkohal ei saa üksikasjalisemalt käsitleda. Tähendada vaid tuleb, et lepingute arv kahtlemata väljendab vastava „maa“ poliitilise ja sõjalise aktiivsuse määra. Selle määra suhtes ei olnud seega üksikud „maad“ võrdsed, väljapaistvamaid oli Osilia ning Sakala.

Teissugune pilt avastub, kui jälgida järjekindlust, millisega üks või teine „maa“ oma sihte lepingute kaudu taotles. Kõige järjekindlamalt teotses Osilia, sõlmides esialgu mitmeid võrdseid liidulepinguid, hiljemini võrdseid rahulepinguid ning viimati vasalliteedilepinguid. Temale järjekindluse suhtes järgnes Rotalia, kes esialgu sõlmis vasalliteedilepingud suurema alistumissuunaga, kuid paavsti legaadi ilmumisel Baltikumisse 1225. a. järelejätmatult püüdis sõlmida vasalliteedilepingu kõige nõrgemal kujul („kaitsealususe“ leping), mis sihi ka saavutas. Omal viisil järjekindel

²¹¹ H. XXVIII, 7; m. 162.

²¹² H. XXIX, 1; m. 120.

²¹³ H. XXIX, 3; m. 129.

²¹⁴ H. XXIX, 4, 7; m. 130.

²¹⁵ H. XIX, 10, 11; m. 125.

²²¹ H. XXX, 5—6: Hildebrand, Livonica, nr. 21, 5; m. 144, 42, 43.

²²² Vt. allpool neljas osa.

²¹⁶ H. XX, 7; m. 126.

²¹⁷ H. XX, 8; m. 117.

²¹⁸ H. XXVI, 3; m. 118.

²¹⁹ H. XXIX, 1; m. 120.

²²⁰ H. XXIX, 4; m. 130.

on ka Revalia, sest ligi terve aasta sõdinud, sõlmib ta 1219. a. viimati vasalliteedilepingu, mida hiljemini ei muuda. Vähem järjekindlust avaldavad Haria, Vironia, Gerva ning osalt ka Ugaunia, kuna nende poolt sõlmitud lepingud oma sisult avaldavad ajaliselt võrdlemisi suurt varieerumist. Viimati haruldane ebajärjekindlus esineb lepinguis, milliseid sõlmis Sakala. Ta kasustas peaaegu igat liiki lepinguid ning lõpetas siiski puhtakujulisema alistumislepinguga. Pole kahtlust, et ka kõnesoleva järjekindluse määras avalduvad iga vastava „maa“ eriolud, nende seas mõõtuandvas ulatuses vististi just vastava „maa“ poliitiline mentaliteet.

Viimati on tähtis tähele panna lõpptulemusi, mis lepingute kaudu saavutati. Selle suhtes kogu Eesti maa-ala jagunes kolme piirkonda: 1. Lõuna- ja Kagu-Eesti. See ala, sisaldades senist Sakalat ja Ugauniat ühes viimaste „kõrvalmaadega“, alistus 1223. ja 1224. a. „alistumislepingutega“. 2. Põhja-Eesti. See ala alistus lõplikult „vasalliteedilepingutega“ nõrgemalt kohustaval (Gerva ja Vironia — 1226. a. „kaitsealususe“ lepingud) või rohkem kohustaval kujul (Revalia — 1219. a. „vendluse“ leping, Haria — 1226. a. „kaitsealususe“ leping, mis siiski asendati Taani „domiiniümiga“). 3. Lääne-Eesti. See ala alistus vasalliteedilepingutega nõrgemalt kohustaval kujul (Rotalia — 1225. a. „kaitsealususe“ leping, Osilia — 1227. a. „vendluse“ leping täiendustega „õiguste“ ja „truuduse“ suhtes 1241., 1255. ja 1261. a.). Seega läksid feodaalsele keskajale üle vastavate lepingute alusel: 1) Lõuna- ja Kagu-Eesti eestlastele kõige vähem soodsatel, Põhja-Eesti rohkem soodsatel ning Lääne-Eesti kõige soodsamail tingimustel. Just Lääne-Eesti ja nimelt Saaremaa kohta on aga, nagu eespool kirjeldatud, säilinud lepingutekstitid 1241. ja 1255. a.

IV osa. Eriti saarlaste lepingud.

§ 11. Leping 1241. a. See leping oma sisult²²³ kuulub eelkirjeldatud vasalliteedilepingute tüüpi, „kristluse õiguste“ lähema määrustamisega maksustamise ja kohtumõistmise ala-

²²³ Selle lepingu välise külje kohta vt. eespool § 2. Fotostaatilise ülevõtte järgi on leping trükitud kirjutise lisas (nr. 1).

del. Lepingu sisu on võrdlemisi rikkalik. Käesoleval korral saab seda käsitleda kõige üldisemal kujul, seejuures otsustarbekohasuse mõttes samas järjekorras nagu lepingus endas.

1. *Hinnus (census)*. Hinnuse maksmiseks eestlased kohustusid mõnede lepingute järgi juba varemini²²⁴. Käesolevas lepingus hinnuse maksmine reguleeritakse esikohal. Nimelt saarlased kohustuvad igalt adramaalt andma hinnusena pool mõõtu nisu, ja seda viima laeva, mida piiskop või ordumeister muretsevad omal kulul. Kui aga viimased ei saa laeva omada, siis nad rentigu Saaremaal laevad ning kaptenid ja saarlased annavad meeskonna laeva viimiseks Riiga või Läänemaale²²⁵.

2. *Õigusemõistmine*. Maksustamise kui ka valitsemise huvides uued maa-ülemvalitsejad püüdsid endi kätte haarata õigusemõistmist²²⁶. Seetõttu on arusaadav lepingu teine punkt, mis reguleeribki õigusemõistmist. Saarlased kohustuvad üks kord aastas, nimelt hinnuse kogumise ajal, vastu võtma ilmlikuks õigusemõistmiseks foogti, kes peab maa vanemate nõusolekul kohtulikult mõistma, mis on mõista²²⁷. Seega maa vanemate nõusoleku kaudu kindlustati ilmliku kohtumõistmise alal senine maaõiguslik kord protsessuaalselt ning materiaalselt. Siiski see oli vaid üldreegel, sest leping sisaldab ka uuendusi.

3. *Uuendusi ristiisu mõjustusel*. Leping määrab, et poisslapse tapmise eest peab antama 3 oseringi trahviks ning lapseema ise peab alasti 9 pühapäeval kirikuaias kari kandma²²⁸. Selle normi vähemalt viimane osa on ilm-

²²⁴ Vt. märkmed 158–160.

²²⁵ 1241. a. leping: Pro censu dimidiam mensuram siliginis, quod vulgariter dicitur punt, de quolibet unco dare promiserunt et in coggam inferre, quam episcopus eorum seu magister Rigensis propriis sumptibus procurabunt. Si vero coggam habere non potuerint, naves et gubernatores in ipsa terra conducent, quae ab ipsis Osilianis in Rigam seu Maritimam deducentur.

²²⁶ Lõuna-, Kesk- ja Kagu-Eestis olid foogtid kohtumõistmiseks juba 1223. a., nimelt Viljandis — Mauritius, Järvas — Hebbus, Otepääl — Johannes. H. XXVI, 5–7.

²²⁷ 1241. a. lep.: Advocatum ad secularia iudicia semel in anno, eo scilicet tempore, quo census colligitur, recipient, qui de seniorum terrae consilio iudicabit, quae fuerint iudicanda.

²²⁸ *Ibid.*: Pro occisione pueri tres oserinch ad penam dabunt, et mater ipsa novem diebus Dominicis nuda in cimiterio recipiet disciplinas.

sesti tekkinud kiriku mõjustusel. Edasi öeldakse: Samuti, kes kodumaisel (=paganlikul) kombel ohverdab ja laseb ohverdada, kumbki maksab (trahviks) $\frac{1}{2}$ marka hõbedat, see aga, kes nõnda ohverdab, peab veel alasti 3 pühapäeval kirikuaias kahetsema²²⁹. Kogu see norm ei jäta kahtlust ta uudsuses kiriku mõjustusel. Sama mõjustust kajastab ka järgmine eeskiri: Kes paastumiseks määratud päevadel (mis lepingus loendatud) liha sööb, maksab $\frac{1}{2}$ marka hõbedat²³⁰.

4. Uuendusi ilmlikes huvides. Senine „maaõigus“ reguleeris inimese tapmise eest määratavaid trahve ainult juhuks, kui tapja ja tapetu olid mõlemad omamaalased. Nüüd aga, kus kaks „maad“ (Osilia ja Rotalia) kuulusid ühe maahärra (Saare-Lääne piiskopi) võimkonda ning teise maahärra (ordumeistri) alad haarasid veel laiemaidki alasid, osutus vajalikuks seniste reeglite ulatust laiendada. Vastavalt määrab leping: Kui leiab aset inimtapmine nende eneste (s. o. saarlaste) ja teise maa inimeste vahel, siis (süütegu) ostetakse vabaks 10 marga hõbedaga²³¹.

5. Kohustused preestrite ja kirikute kasuks. Need kohustused määrati samasugusteks nagu nad enne usust taganemist tavaliselt olnud, ühes kohustusega tagasi anda kõik, mis ära võetud²³².

6. Andmeid Läänemaa poliitilisest korraldusest. Eespool on märgitud, et Rotalia alistus uutele võimukandjatele vasalliteedilepingutega²³³. Teisalt aga uus maahärra ka omalt poolt soetas vasalle. Sel viisil maahärral osutus kahte liiki poliitilisi kaastöölisi: 1) saksa soost vasallid, kes võeti hiljemini, ning 2) senised maa vanemad, kes teotsesid maa alistumisel sõlmitud vasalliteedilepingute põhjal. Seda poliitilist korraldust kajastab ka käesolev leping. Selles öeldakse, et ordumeister, Saare-Lääne piiskopi ase-

²²⁹ *Ibid.*: Iterum si quis ritu gentili immolaverit et qui immolari fecerit, uterque dimidiam marcam argenti dabunt; ipse autem, qui sic immolat, tribus diebus Dominicis nudus in cimiterio vapulabit.

²³⁰ *Ibid.*: Si quis in sexta feria, vel quadragesima, vigiliis apostolorum seu quattuor temporibus carnes comederit, dimidiam marcam argenti persolvet.

²³¹ *Ibid.*: Si homicidium inter ipsos et homines alterius terrae contigerit, decem marcis argenti redimetur.

²³² *Ibid.*: Clericis parochianis et ecclesiis praebendam dabunt, quam ante apostasiam dare consueverant, cum restitutione omnium ablatorum.

²³³ Vt. märkmed 209—214.

täitjana, sõlmis saarlastega kõnesoleva lepingu „orduwendade ja vaimulikkude ning Läänemaa vasallide ja paljude teiste usklike, sakslaste ja eestlaste nõusolekul”^{234c}. Vastavalt on ka lepingu lõpus tähendatud tunnustajatena kaheksa (nimeliselt nimetatud) vasalli ning nende järel „Läänemaa eestlaste vanemad”²³⁵.

7. Järeldusi. Eelnevast ilmneb, et 1241. a. Lääne mandri (Rotalia) eestlased polnud veel kaotanud oma poliitilisi õigusi maa valitsemisest osavõtul. Koos vasallidega nad esindasid „maad”. Veel suuremal määral nautis poliitilist iseseisvust Saaremaa. Maahärra ainukese poliitilise organina teotses Saaremaal foogt, kuid seegi vaid teataval ajal aastas ning oma tegevuses ta oli seotud Saaremaa vanemate nõusolekuga. Siiski samast lepingust ilmneb, et teatavaid uudusi ometi tungis ka Saaremaale, eeskätt kiriklik-usulistel, aga ka ilmlikkudelgi kaalutlustel.

§ 12. Lepingud 1255. ja 1261. a. Neist lepinguist ainult esimese tekst on säilinud²³⁶. See leping osalt täiendab 1241. a. lepingu eeskirju, osalt aga sisaldab ka sootuks uusi aineid. Eriti pärimisõigus ja kinnisvara vastutus võlgade eest osutusi antud olustikus tähtsaks^{236*}.

1. Kahjude tasumine üldse. Kõigepealt saarlaste vabastatakse kahjude tasumisest, mis tekitatud usust taganemise ajal või enne seda, välja arvatud inimese tapmine²³⁷. Inimese tapmise veretasu määrad jäid seega püsima, nagu eelmises (1241. a.) lepingus oli kokku lepitud. See aga tegi vajalikuks järgneva määruse.

2. Pärila vastutus veretasu eest. Selle määruse järgi ükski pärila (= talu) saarlaste seas ei loetud vabaks maahärra kasuks, kui omas suguvõsas leidis keegi,

²³⁴ *Ibid.*: de consilio fratrum meorum et clericorum, vasallorumque de Maritima et aliorum multorum fidelium, Theutonicorum et Estonum.

²³⁵ *Ibid.*: et seniores de hestonibus Maritimae.

²³⁶ Vt. eespool § 2. Fotostaatilisest ülevõttest järgi on leping trükitud käesoleva kirjutise lisas (nr. 2).

^{236*} Vt. selles suhtes Uluots, Grundzüge der Agrargeschichte, lk. 40 j., 43 j.

²³⁷ 1255. a. leping: Primus est, quod nullam facient emendam de damnis, datis tempore apostasiae et ante, homicidio duntaxat excepto.

kes inimese tapmise veretasuks teadupärast midagi oli maksnud²³⁸. See määrus seisab seoses eelmisega, mille järgi maahärra oli õigustatud saama tasu inimese tapmiste juhtudel. Ent kuidas saada tasu, kui tapja oli surnud? Maahärra nõudis, et surnud tapja „päri-la“ (*hereditas*) vastutaks verevõla eest, s. o. talu läheks maahärra käsustusse. Saarlased aga nähtavasti tuginesid oma maaõigusele, mille järgi „päri-la“ vastutas ainult sel juhul, kui tapja veresugulastest keegi mitte „midagi“ ei ole veretasuks maksnud. Järelikult, kui tapja suguvõsast keegi veretasuks „midagi“ (*quidpiam*) maksnud, siis oli ta pärimisõigustesse astunud, „päri-la“ polnud pärijateta ja maahärra polnud õigustatud seda endale saama. Kõnesolev määrus on seega maaõiguse võidukas kaitse maahärra lääniõiguslike taotluste vastu.

3. Page ja päri-la vastutus. Selles asjas leping määrab: Kui juhtub, et keegi nende (s. o. saarlaste) tavaõiguse järgi looduse vastu korda saadetud patu pärast Saaremaalt põgeneb, siis ta pärijad vallutavad ta päri-la, nõutades maahärra nõusoleku²³⁹. Nagu eelmise, nõnda ka käesoleva artikli juhtudel maahärra oli huvitatud patu (= süüteo) pärast põgenenud isikult tasu saamises ning nõudis mahajäetud päri-la vastutamist. Ka siin aga astusid saarlased sellele nõudmisele vastu maaõiguse kohaselt, mille järgi pelguri mahajäetud päri-la läks pärijate valdusse. Seda kindlustabki artikli esimene osa, tähistades senise maaõiguse võitu. Siiski sama maaõiguse järgi pidi pelgur oma tagasitulekul süüteo eest veel vastutama. Seetõttu maahärra nõudmise õigused polnud kustunud ning talle pidi jäetama võimaliku nõudmise kindlustuseks teatav kontrolliõigus, mida kindlustabki artikli lõpp — „nõutades maahärra nõusoleku“.

4. Orjade päri-lad. Leping määrab: Kelleltki nende (s. o. saarlaste) maal ei nõuta välja orjade päri-lat (= talu), mis vabaks jäänud enne usust taganemist²⁴⁰. Määrusest ilm-

²³⁸ *Ibid.*: Secundus est, ut nulla inter eos vacare possit hereditas ad usum domini terrae, quam diu aliquis reperitur, qui in sua parentela quidpiam ad emendam homicidii noscitur persolvisse.

²³⁹ *Ibid.*: Tertius est, si aliquem a terra Osiliensi secundum eorum consuetudinem elimenari contigerit pro peccato contra naturam commisso, haeredes ipsius suam obtineant haereditatem, consensu terrae domini impetrato.

²⁴⁰ *Ibid.*: Quartus est, ut a nullo requiratur haereditas servorum in terra eorum, quae vacabat ante tempus apostasiae.

neb, et Saaremaa aadlikud²⁴¹ olid oma orjad asetanud põllutöösse, andes neile kasustamiseks talud. Orjad olid aga surnud või pagenud, nagu eelmiste artiklite juhtudel, ning maahärra nõudis mahajäetud „pärilate“ vastutamist. Saaremaa „nooblite“ ja maahärra huvid lahendab leping kesktee leidmisega sel viisil, et enne usust taganemise aega vabanenud „pärilad“ väljaandmisele ei kuulu, hiljemini vabanenud pärilate suhtes targu vaikitakse.

5. Enesetapja varanduse vastutus. Kui juhtub — ütleb leping —, et keegi kuradi nõuandel ise enda tapab, siis seesuguse süüteo eest ei karistata, olgu siis, et keegi selle eest on hoolitsenud (=kaasa aidanud)²⁴². Nagu eelistel juhtudel, nõnda ka käesoleval maahärra oli nõudnud enesetapmise juhul oma veretasu osa ning päri la vastutust. Lepinguga lükatakse see nõudmine täielikult tagasi.

6. Karistus sugulase tapmise eest. Leping lausub: Kui keegi tapab oma lähema (=sugulase), et endale saada ta päri la (=talud), siis õigus, mida ta päri la suhtes omas (=pärimisõigus), läheb üle maahärrale ning peale selle ta maksab maahärrale täieliku veretasu, mis sellel maal tavaliselt makstakse²⁴³. Peale tavalise veretasu maksamise kohustuse kaotab tapja kõnesoleva kvalifitseeritud tapmise juhul ka pärimisõiguse. Viimane määrus oli senise „maaõiguse“ muutmine. See selgub sellest, et selle artikli suhtes leitakse tarvilik olevat toonitada maa vanemate nõusolekut „kogu maa eest“, *pro tota terra*. Nähtavasti kardeti, et „kogu maa“ ei seisa käesoleval korral küllaldaselt maa vanemate seljataga.

7. Foogti kohtumõistmise aeg. 1241. a. lepingus oli määratud, et foogt võib õigust mõista hinnuse võtmise ajal. Tegelikus elus tekitas see tähtaeg oma alguse ja lõpu suhtes arusaamatusi. Seepärast määratakse käesolevas

²⁴¹ H. XXX, 5: *Dantur pueri nobilium.*

²⁴² *Ibid.*: *Quintus est, ut, si aliquis suadente diabolo contigerit se ipsum iugulare ad mortem, a nullo puniatur excessus talis, nisi per aliquem hoc fuerit procuratum.*

²⁴³ *Ibid.*: *Sextus est articulus, in quem seniores terrae in nostra praesentia pro tota terra consenserunt, ut si aliquis proximum suum occiderit hoc ratione, ut suam possideat haereditatem, ius suum, quod ia ca habuit, devolvatur ad dominum terrae, et insuper dabit domino emendam integram, quae de homicidio dari consuevit in illa terra.*

lepingus, et foogti kohtumõistmine peab kestma mihkclipäevast lihavõttepühadeni ning, kui ta on mõnel seaduslikul põhjusel takistatud oma kohtumõistmist sel tähtajal teostama, siis ta võib oma tähtaja lõpuni viia, asjaajamist uuesti alustades. Selle tähtaja lõppemisel saarlased teostavad oma kohtumõistmist (s. o. ilma foogtita)²⁴⁴.

8. Saarlaste sõjalised kohustused. Selles suhtes määratakse, et saarlased omalt poolt kohustuvad antud truuduse kohaselt ilmuma sõjaretkedele talvel hobustega ja suvel laevadega, kui orduvennad neilt seda nõuavad, ning alati valmis olema ordu kaastõolisteks oma võimete ulatuses kõikide vastu, kes tahaksid ordu vägivaldselt või õigustamatult rünnata²⁴⁵. See määrus avastab põhjuse, mille tõttu neile, nagu lepingu alguses öeldakse, „antakse juurde õigusi“ lisaks neile, mis juba 1241. a. antud²⁴⁶. Ordule oli tähtis omada saarlaste sõjalist jõudu, eriti nende laevastikku. On aga tähelepanv, et saarlased võtavad endile sõjalise kohustuse ainult kaitsesõjaks ja sedagi vaid juhul, kui ordu rünnatakse „vägivaldselt või õigustamatult“. Seega ordule õigustatud kallaletungi puhul võisid saarlased jääda ka erapooletuks, loobudes ordu avitamisest. See näitab, et saarlased veel 1255. a. olid küllaldaselt tähelepanv jõud selleks, et välja tingida säärast lõtva sõjakohustust oma lääniõigusliku maahärra vastu.

²⁴⁴ *Ibid.*: Septimus est iudicio fratrum nostrorum, quod habent in Osilia, quia discretum non fuerat, quando deberet terminari vel inchoari, ac petiverunt homines nostri, ut vellemus eis terminum assignare, quando nostrum iudicium terminari deberet et inchoari. Nos igitur eorum sedulis precibus inclinati, eisdem terminum assignavimus et in hoc una nobiscum omnes voluntarie concordarunt, ut a festo b. Michaelis usque ad carniprivium debeat nostrum iudicium... perdurare, ita sane, ut si noster nuntius aliqua legitima causa fuerit praepeditus, ut suum negotium ac iudicium complere nequeat, inchoatum neglecti temporis compleat, cum potuerit, iterato; quo termino completo Osiliani ius suum in iudicio obtinebunt.

²⁴⁵ *Ibid.*: E contrario sunt obligati nobis fide data ad expeditiones in hyeme cum equis et cum navibus in aestate, si hoc a fratribus ab eis fuerat requisitum, et contra omnes violenter aut indebite nos gravare volentes cooperatores nostri pro posse suo existere perpetuo sint parati.

²⁴⁶ *Ibid.*: quaedam iura inferius notata addidimus ad iura eis data post apostasiam a magistro Andrea domus S. Mariae Theut. in Riga, nostro praedecessore.

9. Lepingu sõlmijad eestlased. Lõpuks olgu tähendatud nende 8 eestlase (nähtavasti maa vanemate) nimed, kelle juuresolekul lepingu ürik valmistatud. Need on: Ylle, Culle, Env, Muntelene, Tappete, Yalde, Melete, Cake²⁴⁷.

10. Leping 1261. a. Leping 1255. a. ei jäänud viimaseks, mida saarlased sõlmisid. Sakslaste kaotuse puhul Väina jõe ääres lahingus leedulaste vastu nad heitsid enestell, nagu vareminigi, võõra võimu. Neil oludel ordumeister korraldas suure väe, millega 1261. a. külmal talvel ületas väinad, rüüstas Muhu- ja Saaremaa ning Kaarma linnuse juures saarlased sõlmisid ordumeistriga uue lepingu, millega lahendati tüli ja, endise seisundi säilitanud, lahkuti üksteisest²⁴⁸.

Nõnda saarlased veel XIII sajandi teisel poolelgi säilitasid lepingulise vahekorra oma maahärraga. Jääb nüüd teha vaid lõppkokkuvõtte ning järeldused kõigest eelnevast eestlaste lepingute kohta XIII sajandil nii mandril kui saartel.

§ 13. Lõpptulemusi. Kõigepealt on ilmnenu, et allikaid eestlaste lepingute kohta võõrastega XIII sajandil on säilinud võrdlemisi rohkel arvul ja usaldataval kujul (1. osa). Lepingute sõlmimise tehnika oli eestlastel kuni üksikasjadeni hästi tuntud (2. osa). Lepingud oma sisult langesid mitmesse liiki. Ühtlasi eranditult kõik Eesti maa-alad sõlmisid lepinguid (3. osa). Autentsel kujul on säilinud lepinguid, mida sõlmisid saarlased (4. osa). Kõik need asjaolud võimaldavad nüüd vastust anda ka sissejuhatuses püstitatud küsimusele — nimelt selle kohta, kuivõrra läänioiguslikul keskajal (XIII s. keskpaigast XVI sajandi keskpaigani) sai Eestis jääda püsima vana Eesti õigus (§ 1).

1. Eraõigus. Kõik lepingud, milledega eestlased alistasid võõraile ülemvalitsejale, jätsid puutumata peaaegu kogu selle õiguse ala, mida praegu tuntakse eraõiguse all. Seega kõik vastavad eraõiguslikud vahekorrad ning tavad, nagu nad seni olid kujunenud, jäid püsima. Muutus toimus vaid eeskätt seevõrra, kuivõrra see oli tingitud ristimisest, seega eeskätt abieluõiguse alal. Ent abieluõiguseski tehti paavsti poolt varakult muudatusi kohalikule kombeõigusele

²⁴⁷ *Ibid.*, *in fine*. Nende nimede lähem käsitus ei kuulu käesolevasse ülesandesse.

²⁴⁸ Livl. Reimchronik, v. 6294—6296; zû hant dô wart geleget nider die vède von in beiden. dô gienc ez an ein scheiden. Eelsündmüste kirjeldist sealsamas v. 6105—6293.

lähenemiseks²⁴⁹, mis muudatused võeti hiljemini ka kanoonilise õiguse kogusse²⁵⁰.

2. Kriminaalõigus. Samuti kriminaalõiguse normid jäid üldreeglina püsima. Siiski ristimise tõttu sellel alal tekkisid mõningad uued süüteod, mida varemini ei tuntud. Teisalt ka uute lääniõiguslike maahärrade ilmlikes huvides tekkisid senises kriminaalõiguses mõningad muudatused ja täiendused. Muudatuste kohta mõlemas suunas on iseloomustavad saarlaste lepingud 1241. ja 1255. a. Ühtlasi näitavad need lepingud, et muudatused olid siiski võrdlemisi vähesed, sest mitmeidki muudatusi ja täiendusi püüti samade lepingutega just vältida.

3. Valitsemisõigus. Valitsemise alal toimus näiliselt muutusi kõige suuremal määral.

Lepingutest nähtub, et eriti välispoliitiline käitumine pidi eestlastel olema koordineeritud uute maahärrade kavatsustega ning püüetega. Ent siingi polnud uute maahärrade võim täiuslik. 1241. a. lepingust ilmneb, et veel sel ajal Läänemaal maahärra sõlmis lepingu vaid kohalikkude eestlaste vanemate nõusolekul. Saarlaste leping 1255. a. aga näitab, et saarlased olid sel ajal maahärrale sõjalise abiandmise suhtes veel üsna lõdvas sõltumuses.

Seemise valitsemise alal paistab kõigepealt silma, et uued maahärrad osutusid valitsemise kõrgemateks keskpunktideks ning juhtideks. Ent siingi oleks ekslik maahärrade võimu üle hinnata. Uute normide loomise alal oli maahärra äärmiselt seotud. Lepingud näitavad, et maahärrad peamiselt vaid kokkuleppe teel eestlastega said uusi norme luua. Kohtumõistmise alal maahärrad teotsesid küll ilmlikes asjus võimalikult oma foogtide kaudu, kuid viimased olid seotud kohaliku kombeõigusega või ka senised maavanemad ise teostasid kohtuvõimu endisel viisil. Ka maksustamine toimus samuti eeskätt vastavate lepingute ja kokkulepete kaudu eestlastega.

4. Vana-eesti õiguse säilimine. Kõigest eelnevast ilmneb, et vana-eesti õigus jäi püsima eesti aladel ka peale seda, kui maa oli väliselt alistatud võõrsilt tulnud

²⁴⁹ Nimelt paavst Innocentius III lubas vastristitute suhtes abielu sugulaste vahel, kellel see kanoonilise õiguse järgi oli keelatud, UB. I, 13;

²⁵⁰ Nimelt paavst Gregorius IX poolt, Decret. Greg. Lib. IV, Tit. XIX, cap. IX.

valitsejaile. Seejuures vana-eesti õigus jäi püsima mitte üksnes üksikute õigusinstituutide näol, vaid üldreeglina, massiliselt, kuna uued õigusnormid vaid lisandusid senistele, ühes või teises suunas viimaseid täiendades ja muutes. Aluseks, mille tõttu vana-eesti õigus sai jääda ja pidi jääma püsima, olid need lepingud, millised eestlased sõlmisid uute valitsejatega. Mitte seega üksnes Poola, Taani ja Rootsi ning hiljemini Vene ajastu algust iseloomustavad vastavad lepingud, mis sõlmiti uute ülemvalitsejatega ja milledega säilitati senine õigus²⁵¹, vaid sama tuleb tunnustada ka feodaalse keskaja alguse kohta Eestis XIII sajandil. Seda lõpptulemust sümboliseerib väljendab ka kaasaegne piltlik kujutis eestlastest.

5. Peapiiskop Albert Suerbeeri pitsar. See pitsar on nurk-ovaalne ning selle ühel küljel järgmine pilt: Püsti seisev peapiiskop vabab parema käega vett kruusist ning vasemas käes hoiab evangeeliumi. Ta paremal käel kabelis olev inimene hoiab piiskopikeppi ning selle all kiri: Pcia (= Prussia), ta vasemal käel teises kabelis olev inimene hoiab piiskopiristi ning selle all kiri: Livoi (= Livonia). Pitsari kolme kaarega eraldatud alumises osas on neli meest, rõivastatud, vööd vööil, pead kaetud, kõigil mõlemad käed tõstetud ülespoole, kust neile paremalt poolt on vastu sirutatud parem käsi, mille põial ja kaks esimest sõrme sirged, kaks viimast sõrme peosse tõmbunud, ning nende nelja mehe all kiri: Estoni.

Pitsari pilti ümbritseb kiri: *Alb(er)t(us) D(e)i Gratia Archi(epi)scop(us) Prus(siae) Baptizo Gentes Quarum Deus Ablue Me(n)tes* (= Albert, Jumala armust Preisi peapiiskop, ristin rahvaid, kelle meeli pese puhtaks, Jumal).

Pitsari pilt²⁵² ja kiri ei jäta kahtlust selles, et tegemist on nn. „piltpitsariga“, täpsamalt „portreepitsariga“²⁵³. Vas-

²⁵¹ Vt. eespool § 1.

²⁵² See külg on varemini trükitud kaks korda: P. v. Goetze, Albert Suerbeer, Erzbischof von Preussen, Livland und Ebstland, Peterburg 1854; Taf. II, 7; Est- und Livländische Brieflade, 4-ter Theil, Tallinn 1887, Taf. 22, 3. Vt. ka pildikirjeldis *ibid.*, lk. 97 j. Käesoleval korral on pitsari kõnesolev külg trükitud tähtsuse tõttu, mis tal on eestlaste suhtes.

²⁵³ Vt. selle kohta üldse Fr. Leist, *Urkundenlehre*, Leipzig 1882, lk. 275, 277, 278 j.; Th. Ilgen, *Sphragistik* (koguteoses *Grundriss der Geschichtswissenschaft B. I* (Abt. 4) 2-te Aufl., Berlin 1912, lk. 37 j.

tavalt on pitseri pildis esitatud Albert'i enda isik ja ametitunnused (kepp, rist, evangeelium) ning tegevuse suund (pitseri kiri ning ristimise sümbolina vee valamine kruusist). Ent Albert oli ühtlasi auahne valitseja²⁵⁴, seejuures andekas ning kõrgelt haritud²⁵⁵. See asjaolu teeb pitseri pildi käesoleval korral eriti väärtuslikuks.

Paavst määras Alberti peapiiskopiks Preisi-, Liivi- ja Eestimaal²⁵⁶. Auahnel valitsejal oli vaja seda märkida oma pitseris. Vastavalt pitseri pildis on kolm osa: Preisimaa (piiskopi paremal käel), Liivimaa (vasakul) ning eestlased (all). Pole seega mingit kahtlust, et pitseri alumises osas olevad neli meest kujutavad eestlasi²⁵⁷.

Eespool on kirjeldatud, et eestlased alistusid kirikule ning üldse uutele valitsejaile lepingutega, mis säilitasid neile teatava autonoomse õigusliku seisundi. See oli Albertile teada, samuti lepingute sõlmimise viis. Talle kui valitsemisvahekorradest huvitatud isikule oli tähtis ka selles asjas märkida üksikasju oma pitseris. Vastavalt Preisimaa ning Liivimaa on pitseri pildis peapiiskopi enda läheduses ning hoiavad ja toetavad ta ametisümboleid (keppi, risti). Eestlased on aga peapiiskopile küll alistunud, kuid eraldatud lahtris —

Peapiiskop Albert Suerbeeri pitser.

²⁵⁴ Vt. Goetze, *op. cit.*, lk. 9, 12, 28, 30 jt.

²⁵⁵ Eriti paavst kiidab teda, UB. I, 88: in quo peritia, prudentia, honestas, magnanimitas, fortitudo et temperantia. Ub. I, 189: virum potentem ope et sermone, quem bonorum studiorum virtus imitabilem, prudentia providum, benignitas affabilem.

²⁵⁶ UB. I, 188—190, 262. Hiljemini ei peeta maade loendi säärast järjekorrast iga kord kinni, eriti Alberti enda poolt antud ürikutes, UB. I, 251, 264, 265, 277 jt.

²⁵⁷ See on seniste andmete järgi ainuke kaasaegne pildistis eestlastest XIII sajandil. Seni ei ole sellele pildile tähelepanu pööratud, olgugi et juba rõivastise suhtes see võiks pakkuda huvi,

erilises õiguslikus seisundis. See seisund on lepingu sõlmimise seisund: eestlased tõstavad oma mõlemad käed üles (töötus) ning neile on vastu sirutatud teise poole käsi (samuti töötuse seisundis — põial ning kaks sõrme sirged ning kaks viimast sõrme peosse tõmbunud)²⁵⁸.

Albertile kui peapiiskopile allusid Eesti maa-alal ainult kaks piiskopkonda (Tartu ja Saare-Lääne), viimastesse aga kuulusid ainult neli vana-eesti „maad“ (Ugaunia, Sakala, Rotalia, Osilia). Albertile oli vaja ka seda oma pitsaris märkida, sest muidu poleks olnud selge, kes nimelt talle alistas erilises lepingulises vahekorras. Vastavalt sellele on pitsaris märgitud neli eestlast, seega neli eelmainitud „maad“.

Sel viisil peapiiskop Alberti pitseri pilt täiel määral toetab neid lõpptulemusi, mis oli eespool saavutatud kroonikate ja ürikute kaudu. Albert kasustas oma kõnesolevat pitsarit 1253.—1272. a.²⁵⁹. Seega veel tol ajal üks paremaid Baltikumi administraatoreid oli arvamusel, et eestlased talle alluvad lepingulisel alusel.

Edasikaebused dispaššide peale.

H. Tiik.

Ühes Avarii ja dispashi seaduse¹ (RT 1932 — 21. kehtimapanemisega on TKS (VSK XVI k. 1914. a. väljaanne) V raamatu III osa III peatükk laiendatud uue (XVII) jaotisega pealkirja all: „Edasikaebused dispashide peale“ (§§ 2097¹—2097⁹). Et meil meresõit ja kaubandus järjest tõusutendentsi näitab, avariide korral aga avariiosaliste huvide kokkupõrked ning ühes seega ka kaebused dispaššide peale tulemata ei jää (neid kaebusi on kohtul juba lahendada tulnud), siis on käesolevate ridade ülesandeks lähema vaatluse alla võtta neid protsessuaalnorme, mis seks puhuks kehtima on pandud.

²⁵⁸ Vande ehk töötuse andmisest nii kahe kui ühe käega vt. Grimm, Deutsche Rechtsalterthümer, B. I, Leipzig 1899, lk. 194; käe ja sõrmede kui õiguslike sümbolite tähtsusest üldse seals. lk. 190 j.

²⁵⁹ Eelmainitud Brieflade, lk. 97.

¹ Edaspidi: ADS.

Dispaši all mõistetakse üldavarii korral tekkinud kahjude arvutust ning nende jaotust (ADS § 38). Nende kahjude arvutamisel ning kontributsioonikohuseliste vahel jaotamisel esineb dispašöör õieti vahekohtunikuna; erinevus hariliku vahekohtu otsuse ja dispaši vahel on vaid selles, et vahekohtu toimetuses esinevad osalistena ning pooltena kindlad isikud, dispašis aga peamiselt ja esmajoones kontributsioonikohuselised väärtused (laev, laadung, prahiraha). Vahekohtu otsusega võidakse kustjalt midagi välja mõista, dispašiga aga mitte, sest ta ei sisalda üldse kustjate nimetusi. Vaatamata sellele on aga tavalise vahekohtuniku kui ka dispašööri tegevuse kõige iseloomustavamaks jooneks see, et nad mõlemad on õigustatud oma parema äratundmise ja õiglase arusaamise järgi kahjude jagamisel oma otsust langetama. Terve dispašis kui säärane ei ole ju sisuliselt muud, kui üksikute kahjude eeskätt õiglase jagamine kontributsioonikohuseliste väärtuste vahel. Iga üksiku kulutuse (kui avariikahju) jagamisel peab dispašöör otsustama, kui suures ulatuses sellest langeb üldavarii arvele ja kui palju eraavarii arvele. Säärastelt *ex bono et aequo* otsustamisel ja kahjude jagamisel on dispašööri tegevus — kuigi tegevus *sui generis* — kõrvutatav oma põhiloomult kõige enam just vahekohtuniku tegevusega.

Vastavalt sellele on ka dispaši koostamise üksikasjad üksikutes riikides normitud erinevalt peamiselt üksikasjades, mis puudutavad selle üldprintsipi praktilist rakendust vastavalt ühel või teisel maal valitsevate olude ning seadusandluste erinevusele. Põlises mereriigis, Inglismaal, ei ole üldse ametliku dispašööri instituuti, vaid dispašid koostatakse seal eradispašööride poolt; vastavalt sellele ei oma Inglise seaduste järgi dispašš ka ametliku akti tähtsust². Prantsusmaal, Belgias, Itaalias ja veel mõnes riigis (Rumeenias, Türgis) pöörduvad asjaosalised kohtu poole, kes dispaši koostamiseks vastava dispašööri või asjatundja määrab, viimast enne ära vannutades; dispašööri poolt koostatud dispašš peale selle valmissaamist esitatakse kohtule kontrollimiseks ja kinnitamiseks³.

Saksamaal kehtiva korra järgi⁴ pöörduvad asjaosalised (eeskätt kapten ja laevaomanik) alalise dispašööri poole, kes dispaši koostab. Dispaši kohtulik kinnitamine toimub ainult

² Rud. Ulrich, Grosse Haverei, 1930, II köide, lk. 102.

³ *Ibid.*, lk. 246—248; I köide, lk. 212.

⁴ Ulrich, *op. cit.*, I köide, lk. 208 jj.; HGB § 729; FGG art. 149 jj.

siis, kui keegi asjaosalistest vastava palvega kohtu poole pöördub. Kohus kutsub sel juhul paluja poolt näidatud asjaosalised kohtusse, kus hoiu korras toimetades on kohtu ülesandeks ära kuulata nende võimalikud vastuväited ning seepeale püüda neid lepitada; läheb korda nende suuliselt või kirjalikult esitatud vastuväidete põhjal tekkinud vaidlusi ja arusaamatusi kõrvaldada ning pooli lepitada, siis kinnitatakse dispašš kas tervelt, või jälle selles osas, mille üle vaidlusi ei ole; ülejäänud osas, kui vaidlus püsima jääb, jäetakse vaidluse esitajale võimalus seda lõendada juba vormilise kaebuse teel. Viimased lahendatakse hariliku protsessi teel ja ainult esitatud kaebuse piirides. On kaebus lahendatud, kinnitab kohus ka ülejäänud, seni kinnitamata osa dispaššist. Iseloomulik on veel, et kohtulik dispaši kinnitamine kehtib ainult nende asjaosaliste suhtes, kes kohtusse olid kutsutud. Kuulutusega kohtusse kutsumist Saksamaal sel puhul ette nähtud ei ole.

Skandinaavia maades (Rootsis, Norras, Taanis, Soomes) koostatakse dispašš ametliku, riikliku dispašööri poolt. Viimase poolt koostatud dispaššide peale võivad asjaosalised kaevata kohtule harilikus protsessi korras. Erilist kohtulikku dispaši kinnitamist pole ette nähtud, nii et kohtu ülesandeks jääb vaid kaebuse korral asja arutada antud kaebuse piirides.

Meil kehtima pandud korra järgi koostab dispašše ametlik dispašöör⁵, kelle valib Kaubandus-Tööstuskoda ning ametisse kinnitab majandusminister ning kes vannutatakse riigiametnikkude ametivande formeli järgi⁶ ja kes vastutab oma tegevuse alal ühel alusel riigiteenijatega⁷. Tema tegevust käsitatakse avalikõigusliku tegevusena⁸; omas tegevuses esineb ta niiõelda ametliku vahekohtunikuna⁹.

⁵ ADS § 38.

⁶ ADS § 53.

⁷ ADS § 56.

⁸ Joh. Kaiv ja J. Tannebaum, Avarii ja dispashi seadus, 1932, lk. 87, märk. 1 § 56 all.

⁹ ADS § 53 arutamisel Riigikogus esinesid kõik kõnelejad arvamusega, et dispašöörile on antud õigusemõistmise funktsioonid; vt. Joh. Kaiv ja J. Tannebaum, *op. cit.*, lk. 83 jj. Mootorpurjeka „Madonia“ dispaši koostamisel Kaubandus-Tööstuskoda vann. dispašööri J. Tannebaumi järelepärimise peale avaldas koguni arvamust, et ADS mõttes on dispašöör kohtu alaminstant.

Meie seaduse järgi dispašööri poolt koostatud dispaššide peale (samuti ka dispašööri otsuse peale, millega viimane on keeldunud dispaši koostamisest üldavarii tunnuste puudumise põhjendusel) võib kaevata Tallinna ringkonnakohtule; edasikaebuse esitamiseks on määratud ühekuuline tähtaeg, arvates päevast, mil „Riigi Teatajas“ on ilmunud dispašööri kuulutus selle kohta, et dispašš on tema poolt koostatud¹⁰. Kui dispaši peale ei ole kaebust esitatud, astub dispašš seadusjõusse¹¹, kusjuures „ei ole lubatud tõsta nõude kõrras vaidlust ei dispašööri poolt koostatud dispaši või dispašööri otsuse ega kohtu poolt kinnitatud või tühistatud dispaši või dispašööri otsuse vastu“¹². Eeltoodust järgneb, 1) et meie seadus kõikide dispaššide erilist kohtulikku kinnitamist ei nõua ning dispašš, mille vastu kaebust ei ole esitatud, astub edasikaebuse tähtaja möödumisel automaatselt seadusjõusse, ja 2) et kohtu ülesandeks on lahendada vaid kaebusi dispašööri otsuste või tema poolt koostatud dispaššide peale.

Sellest omakorda järgneb otsustava tähtsusega järeldus, et kohus nende kaebuste arutamisel peab jääma ka kaebuse piiridesse ega ole õigustatud ega kohustatud toimetama dispaššide üldist kontrollimist ega muutmist nendes osades ja positsioonides, millede kohta kaebust esitatud ei ole; teiste sõnadega, kohus peab neid kaebusi arutama üldise põhiprintsipi käsitlemisega: *ne eat iudex ultra petita partium*. Kui dispašš kaebuse mitteandmisel seadusjõusse astub (ja seda kõigi avariiosaliste suhtes), kui meie seadus kõikide dispaššide kontrollimist ja kinnitamist ette ei näe ja kui vastuvaidluse esitamine dispaši vastu on ette nähtud ainult vormilise kaebuse andmise teel — siis on kindel, et kohtu ülesandeks jääb vaid lahendada kaebust selle piirides, mitte aga *ex officio* kontrollida ega muuta neid dispaši osi ja positsioone, milliseid kaebus ei puuduta ja milledega asjaosalised järelikult rahul on. Meie ADS läbistav põhimõte on see, et kohus ei kinnita dispašše kui mingi järelevalveorgan, vaid lahendab ainult asjaosaliste vahel tekkinud vaidlusi vormilise kaebuse piirides.

Seda meil kehtima pandud korda tuleb lugeda ka igati õigeaks ning otstarbekohaseks. Dispašööri poolt koostatud

¹⁰ ADS § 48 ja TKS § 2097¹.

¹¹ ADS § 48.

¹² TKS § 2097⁰.

dispaššidele ei saa vaadata kui harilikkudele vahekohtu otsustele, millede erilist kohtule esitamist meie seadus nõuab¹³; teiseks ei mõisteta dispašiga kellelki midagi välja ning tema põhjal ei saa ka anda välja täitelehte. „Viimase väljaandmine oleks juba võimatu selle tõttu, et dispash ei sisalda mingisuguseid kostjate nimetusi, vaid kontributsiooni-kohusliste väärtuste nimetusi. Seadusjõusse astunud dispashi alusel tuleb juhul, kui asjaosalised vabatahtlikult ei tasu nende kanda kuuluvat kontributsiooni, pöörduda nõudekorras vastava kohtu poole“¹⁴. Kui aga dispašiga kindlaks määratakse vaid üksikute väärtuste kaasamaksu ulatus ning teisest küljest seadusjõusse astunud dispašš iseendast ei asenda täitelehte ega kuulu vahenditult täitmisele, siis puudub ka tarvidus dispaši säärase kohtule esitamise järele, nagu see on kehtima pandud harilikkude vahekohtuotsuste kohta, kus vahekohtuotsuste põhjal täitelehtede väljaandmine on pandud kohtute peale ja kus viimased enne selle väljaandmist peavad *ex officio* kontrollima, kas otsus ei käi asjade kohta, mille lahendamine vahekohtu teel ei ole lubatud¹⁵.

Nüüd tekib küsimus: kas on see põhimõte, et kohus lahendab ainult kaebusi nende kaebuste piirides – küllalt sirgjoonelisel ja selgelt väljendatud ka edasikaebuste lahendamise korda kohtus normivates TKS §§ 2097¹–2097⁹? Kahjuks tuleb sellele küsimusele vastata eitavalt.

Kõigepealt, nagu eespool juba märgitud, võib dispaši seadusjõusse astumist takistada ainult kaebuse esitamine selleks määratud korras ja tähtajal; sellest omakorda järgneb *a contrario*, et mingil muul teel (mitte kaebuse korras) esitatud vastuvaidlustega ei saa dispaši tühistamist või muutmist taotella ega selle jõudu kõigutada. On see nii, siis jääb täiesti selgusetuks, miks on TKS-sse mahutatud veel § 2097⁴? See § määrab: „Kui asjaosaline ei ilmu kohtusse määratud päeval või ei esita kohtule kirjalikku vastuvaidlust dispaši või dispašööri otsuse kohta, siis järeldatakse, et ta on nõus dispašiga või dispašööri otsusega.“ Kui kõik vastuvaidlused dispaššide vastu peavad esitatud olema vormilise kaebuse näol ja kui avariiosaline kaebust kui säärast ei ole esitanud

¹³ TKS § 1394.

¹⁴ Joh. Kaiv ja J. Tannebaum, *op. cit.*, lk. 91.

¹⁵ TKS §§ 1368 ja 1397.

selleks määratud tähtajal, siis peaks iseendast juba selge olema, et ei tema hilisemad suulised vastuväited kohtuistungil ega ka tema hilisemad kirjalikud vastuvaidlused ei saa tema seisukorda parandada; eriti ei saa need toimingud asendada kaebust.

TKS § 2097⁴ on just selles mõttes halvasti redigeeritud, et ta väga kergesti võimaldab väärtõlgendamist, nagu oleks vormilise kaebusega mitteesinenud avariiosalisel siiski õigus ka veel suusõnal või hilisema kirjaliku vastuvaidlusega taotella dispaši tühistamist või muutmist. TKS § 2097⁴ redaktsioon tema praegukehtival kujul omaks mõtet siis, kui meil kehtiks kord, kus kõik dispašid esitatakse kohtule kinnitamiseks ning kus kohtul *ex officio* oleks kohuseks kontrollida ka neid dispašipositsioone, millede vastu ei ole kaebustega esinetud. Tegelikult on aga, nagu eespool märgitud, kohtu ülesandeks lahendada vaid kaebusi ja neid on kohus õigustatud lahendama samas korras kui iga teistki kaebust (näit. kohtutäituri, kinnistusjaoskonna ülema peale), s. o. antud kaebuse piirides. Sellepärast võib hilisemate suuliste või kirjalikkude vastuvaidluste esitamine kaebusega mitteesinenud avariiosalise poolt mõeldav olla vaid selleks, et teise, kaebusega esinenud avariiosalise kaebust ümber lükata, s. o., teiste sõnadega, selleks, et just taotella dispaši jõussejäämist, mitte aga selleks, et sel teel oma huvides dispašši kõigutada. Kõige eeltoodu tõttu tuleb tunnistada, et TKS § 2097⁴ tema praegukehtivas redaktsioonis võimaldab selle üldpõhimõtte väärtõlgendamist, mille järgi ainult kaebused kui säärased võivad dispaši muutmise või tühistamise aluseks olla; säärasena aga on see § kahtlemata ebaõnnestunult redigeeritud ning õieti ka täiesti ülearune.

Ebaõnnestunult on redigeeritud ka § 2097⁷. See § määrab (purgivalt), mida võib kaebust arutav kohus otsustada. See § kõlab järgmiselt: „Esitatud seletuste ja tõenduste põhjal võib kohus: 1) tühistada dispashi, kui puuduvad üldavariid tunnused; 2) kinnitada dispashi dispashööri poolt esitatud kujul või muudetult, kusjuures dispashi muutmist võib kohus toimetada ise või teha selle ülesandeks dispashöörile, kohustades teda uuesti esitama kohtule dispashi muudetud kujul; 3) tühistada § 2097⁴ teises lõikes ettenähtud dispashist keeldumise otsuse, kirjutades ette dispashöörile koostada dispash.“ Selle § p. 1 ja 3 on täiesti selged, sest kui üldavariid ADS § 1

mõttes ei ole olnud, siis loomulikult vastava asjaosalise kaebusel tuleb säärastel asjaoludel koostatud dispašš tühistada; samuti ka, kui dispašööri on keeldunud dispaši koostamisest, — kas sellepärast, et tema arvates tegemist ei ole üld-avariijuhuga või mõnel muul põhjusel, — kuulub tema otsus tühistamisele, kui asjaosaline kaebaja tõendab, et dispašööri seisukoht on ekslik ning tegemist on siiski üld-avariiga.

Kahtlusi äratav aga § 2097⁷ p. 2. Kõigepealt, milleks on siin tarvilatud väljendust: kohus kinnitab dispaši? Kui kohus ei kinnita kaebuse mitteesitamise tõttu seadusjõusse astuvaid dispašše, miks peaks ta „kinnitama“ neid kaebuse korral? Kas ei oleks õigem, kui kohus nende kaebuste lahendamisel toimiks samades piirides kui kõigi teistegi tema lahendamise alla kuuluvate kaebuste otsustamisel, nimelt: kas ei oleks kohtuotsus küllalt selge, kui seal on öeldud: 1) jätta esitatud kaebus tagajärjeta või 2) kaebuse täieliseks või osaliseks rahuldamiseks ette kirjutada dispašöörile ette võtta ühed või teised muudatused dispašis? Sõna „kinnitab“ on nii kui loodud selleks, et võimaldada jällegi väärtõlgendamist, eriti ühenduses TKS § 2097⁴, selles mõttes, nagu oleks kohtul mingi õigus ka *ex officio* kinnitada või mitte kinnitada tema toimetusse ulatunud dispašše. Meil kujunenud terminoloogia tunneb kinnitamise all ikka mingit seaduslikus järelevalve või hoiu korras ettevõetavat toimingut, näil. vaeslastekohtu otsuse kinnitamist, pärimisõigustesse kinnitamist jne. Kus aga tegemist on kaebuste lahendamisega antud kaebuse piirides, nagu kõnesolevate kaebuste korral dispaššide peale, — oleks kahtlemata õigem tarvitada ka sellele vastavat ning kohtu tegevust õieti iseloomustavat väljendusviisi.

Kui aga asuda seisukohale, et kohus dispašše siiski „kinnitama“ peab, siis tekivad otsekohe ka praktilised raskused ja isegi segadused. Oletame, et kohus on leidnud esitatud kaebuse põhjendatud olevat ning dispašis on tarvis teha muudatused kaebaja kasuks; oletame, et kohus arvestuste puhttehnilise keerulikkuse tõttu otsustab muudatuste tegemise kohuseks teha dispaši koostanud dispašöörile kui spetsialistile sel alal. Kuidas peab kohus nüüd oma otsuse formuleerima? „Kinnitada dispašši muudetud kujul“ ta ei saa, sest muudatused dispašis on alles tegemata; nähtavasti peab

kohus: 1) kaebuse sisuliselt ikkagi täies ulatuses ära otsustama, 2) resolutsioonis märkima: ette kirjutada dispašöörile ette võtta dispašis need ja need muudatused, 3) selle määruse põhistama (ilma vastavate põhistusteta ning juhtnõõrideta on dispašööril võimatu muudatusi ette võtta) ning 4) seejärel äraootavale seisukohase asumata, kuni dispašöör muudatused teeb ning dispaši uuesti kohtule esitab; nüüd siis kohtul, selleks, et „kinnitada dispašši muudetud kujul“, ei jää muud üle, kui korrata oma endisi põhistusi ning konstateerida, et muudatused sellele vastavalt on dispašis tehtud. Alles nüüd avaneb asjaosalistel võimalus selle määruse peale kassatsioonkaebust anda Riigikohtule¹⁶, sest seni oli dispašš „kinnitamata“.

Kui seaduses dispaši „kinnitamise“ nõuet ei oleks, siis oleks ka olukord selgem. Kohus säärasel korral teeks määruse: ette kirjutada dispašöörile teha dispašis need ja need muudatused; selle määruse kui juba lõpliku peale võiksid asjaosalised ka kassatsioonkaebuse esitada. Dispašöör, kohtu määruse täpsaks täitmiseks, teeks dispašis temale ette kirjutatud muudatused ning teataks sellest kaebajale. Kui viimane kuu aja jooksul ei ole uue kaebusega esinenud (uue kaebuse aluseks võiks sel juhul olla ainult asjaolu, et dispašöör ei ole täpsalt toiminud kohtu määruse kohaselt), siis astuks dispašš automaatselt seadusjõusse. Säärase konstruktsiooni puhul oleks sirgjooneliselt ja selgelt väljendatud kõnesoleva edasikaebuse korra aluseks pandud põhimõte, et kohus vaid lahendab dispašöörü otsuse — dispaši peale antud kaebusi nende kaebuste piirides, mitte aga ei „kinnita“ dispašše kui mingi *ex officio* järelevalve funktsioone teostav kõrgem järelevalve organ.

Niipalju kui järeldada ja oletada võib, on TKS §§ 2097⁴ ja 2097⁷ ebaõnnestunud redaktsioon tingitud sellest lähtekohast, millest TKS § 2097¹ jj. koostamisel on lähtutud. Vabariigi Valitsuse seletuskirjas on öeldud: „Kuna üldine nõudekord pakuks võimalusi asju venitada, mis ei oleks soovitatav meresõidu huvides, siis pidas merekomisjon tarvilikuks seada dispaši peale edasikaebamiseks erikorra. See erikord on konstrueeritud üldjoontes sarnaselt päranduse jagamise korraga¹⁷.“ Siinjuures on aga seaduse koostamisel

¹⁶ TKS § 2097⁸.

¹⁷ Joh. Kaiv ja J. Tannebaum, *op. cit.*, lk. 89.

nähtavasti tähele panemata jäetud, et pärandi jagamisel kohus ei lahenda mingit kaebust, vaid koostab ja kinnitab ise teatava varanduse jagamise kava.

Nähtavasti on seaduse koostamisel eeskuju võtmine pärandi jagamise korrast tingitud olnud sellest, et dispašöörile on vaadatud kui ainult mingi kava koostajale, analoogiliselt sellega, kui pärandi jagamisel kohus või kohtu liige usaldab jagamiskava koostamise kas notarile või mõnele teisele valitud isikule¹⁸. Säärase paralleeli tõmbamine aga on osutunud mitte täppiminevaks, sest dispašöör on ametlik vahekohtunik, kes ei koosta mitte kohtule läbivaatamiseks, kontrollimiseks ja kinnitamiseks esitatavat kava, vaid teeb otsuse-arvestuse, mis kaebuse mitteesitamisel seadusjõu omandab. Eeskuju võtmine pärandi jagamise korrast oleks põhjendatud olnud siis, kui ka dispaši koostamine (analoogiliselt pärandi jagamise kava koostamisega) oleks tehtud kohtu enda ülesandeks; jagamistoimingu objektiks oleks siis olnud avarii kahjude jagamine täielises analoogias pärandi jagamisega (aktiiva jagamisega). Tegelikult on aga tahetud luua hoopis midagi muud: erikorda edasikaebamiseks juba koostatud jagamise kava (dispaši) peale. Siin oleks tulnud eeskuju võtta mitte eeskirjadest, mis reguleerivad pärandi jagamise korda, vaid eeskirjadest, mis reguleerivad juba ettevõtetud toimingute peale kaebamist (näit. edasikaebamise kord kinnistusjaoskonna ülema, kohtuläituri tegevuse peale jne.).

Asjaolu, et TKS § 2097⁴ on ette nähtud ka suuliste ja kirjalikkude vastuvaidluste esitamine, on aga omakorda tingitud nähtavasti sellest, et terve rea ADS paragraafide väljalõõtamisel on ilmselt eeskujuks olnud Saksa Reichsgesetz über die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit § 149 jj. ja Handelsgesetzbuch § 727 jj. Meie TKS § 2097⁴-ga täiesti analoogilise artikli leiame Saksa FGG § 155-s. Suuliste ja kirjalikkude vastuvaidluste mainimine Saksa FGG § 155-s on täiesti mõistetav, kui arvesse võtta Saksa kohtule antud võimalust kontrollida dispašši läies ulatuses, kui seda palutakse teha hoiu korras. Meil aga, kus seadus näeb ette ainult kaebuste esitamist ja kohus viimaste lahendamisel peab käsitlema juba rohkem võistlusprotsessi põhimõtteid, tundub suuliste ja kirjalikkude vastuvaidluste mainimine

¹⁸ TKS §§ 1412 ja 1413.

ainult võõrastavana ning, nagu eespool selgitatud, võimaldab ka väga kergesti väärtõlgendamist.

Oleks soovitav, et väljatöötamisel olevas uues TKS-s käsitletud paragraafid redigeeritaks säärasel kujul, mis mitmetviisi tõlgendamist ei võimalda ning selgelt väljendavad seda põhimõtet, et edasikaebuste puhul dispaššide peale kohtu ülesandeks on vaid lahendada esitatud kaebusi, mitte aga ette võtta dispaššide kinnitamist kui säärast; viimane, kui mingit seaduslikku järelevalvet meenutav toiming oleks mõeldav vaid siis, kui kohtu kinnitamisele kuuluksid mitte ainult kaevatud, vaid kõik dispašööri poolt koostatud dispašid.

Märkmeid H. Madissooni artikli „Isiku vigastusi KrS-s“ kohta¹.

H. Kristal.

Kohtumeditiiniline uurimine võib nende probleemide lahendamisel, mis ühenduses kehavigastuse mõiste ja liikidega kehtiva õiguse piires tekkida võivad, ainult siis tagajärjekalt kaasa aidata, kui selles arvestatakse kehtivat õigust ja tunnustatakse õiguslikkude mõistete ning kriteeriumide autonoomsust.

Peamiselt just selle nõude mitteküllaldane silmaspidamine ongi tinginud vääreisisukohti dr. med. H. Madissoni artiklis „Isiku vigastusi KrS-s“.

1. Oma töö alguses ütleb Madisson: „Kehavigastuste kohtuarstlik hinnang erineb oluliselt vigastuste tavalisest arstiteaduslikust hinnangust“ ja et „arstil tuleb arstiteaduslik tõigastik valada juriidilisse vormi²“.

Vastuolus sellega on samas töös öeldu: „Füüsiline kannatus, kehavigastus jne. on arstiteaduslikud mõisted ja nende määritelu on arstiteaduse ülesanne, millest ka õigusteadlased peavad tegema järeldusi³“.

¹ Vt. „Õigus“ 1935, nr. 10.

² *Op. cit.*, lk. 433. — Vrd. *ibid.*, lk. 434: „Kehavigastus KrS-s aga on esijoones juriidiline mõiste“.

³ *Op. cit.*, lk. 453.

Paikapidav on esimesena tsiteeritu. Õiguslikud ja arstiteaduslikud mõisted — hoolimata võimalikust terminoloogilisest ühtlusest — ei tarvitse ühtida⁴. Õiguskord võib luua uusi puhtõiguslikke mõisteid, millele ei leidu vastet psühho-füüsilises tõelisuses, ja ta võib sealt pärit mõisteid modifitseerida⁵. Sellest siis ka see, et kehavigastus õigusliku mõistena võib olla mahult ja liikidelt oluliselt erinev kehavigastuse arstiteaduslikust käsitusest ja liigitusest⁶. Ja sellest ka kehtiva õiguse, selle mõistete ja kriteeriumide arvestamisvajadus kohtumeditiinilistes uurimustes⁷.

Kuid, kas tunnebki arstiteadus — mitte saksa resp. austria kohtumeditiiniline kirjandus, mis paratamatult peab arvestama ja arvestab vastavate maade kriminaalseadustikes esinevat „Körperverletzung“ — kehavigastust teadusliku termini ja mõistena? Ja kui, kas siis tarvitatakse kehavigastust terminina üldmõistele, mis ühe alaliigina hõlmab näit. vaimuhaiguse?

2. Madisson ütleb: „Nagu KrS 23. (kehavigastuste) peatükist nähtub, tunneb KrS nelja liiki kehapuutumatusesüütegusid: kehavigastused 1) ülrasked (§ 431), 2) rasked (§ 432), 3) kerged (§ 433) ja 4) vägivald isiku kallal“⁸.

⁴ Vt. lähemalt Kristal, Kehavigastuse mõiste ja liigid KrS-s, „Õigus“ 1935, lk. 294.

⁵ Vt. näit. Lask, Rechtsphilosophie, i. Die Philosophie im Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts, hrsg. von W. Windelband, Heidelberg 1907, lk. 306 jj.; Sauer, Grundlagen des Strafrechts, Berlin-Leipzig 1921, lk. 451; Felix Kaufmann, Die philosophischen Grundprobleme der Lehre von der Strafrechtsschuld, Leipzig-Wien 1929, lk. 54 jj.

⁶ On õieti üleliigne märkida, et see pole tingitud mitte eitavast suhtumisest arstiteadusse, selle mittetunnustamisest, vaid sellest, et õiguslikude mõistete loomine allub, võib öelda, omaenda seadustele.

⁷ Vrd. Kratter, Lehrbuch der gerichtlichen Medizin, Stuttgart 1912, lk. 370: „Schwieriger als die gerichtsärztliche Beurteilung der... tödlichen Verletzung gestaltet sich die der nicht tödlichen Verletzung. Hier hat der Gerichtsarzt den gesetzlichen Bestimmungen genau Rechnung zu tragen“. — Lochte-Ziemke, Gerichtliche Medizin, Berlin 1930, lk. 1: „...die Verwertung gerichtlich-medizinischen Kenntnisse kann naturgemäss dem Richter nur dann von Nutzen sein, wenn sie unter Bezugnahme auf die bestehenden gesetzlichen Bestimmungen und unter Berücksichtigung der Rechtsprechung erfolgt.“ — Vt. *ibid.*, lk. 67 jj. — Hofmann-Haberda, Lehrbuch der gerichtlichen Medizin, Stuttgart 1912, lk. 2 jj.

⁸ *Op. cit.*, lk. 434.

Et siin arv neli on saadud ühe süüteo summeerimisel teise süüteo kolme alaliigiga, sellest kui käesoleval korral väheolulisest olgu ainult mainides mööda mindud. Kui aga kehavigastuse ja isikuvastase vägivalla ühise elemendina käsitada kehapuutumatus rikkumist, siis tuleks kehapuutumatus rikkuvatena käsitada veel teisigi, mitte ainult 23. ptk. sisalduvaid süütegusid. Kuid kehapuutumatus ei esinegi KrS-s kehavigastuse ja isikuvastase vägivalla ühise elemendina⁹. Kehapuutumatus rikkumine KrS mõttes võib puududa kehavigastuse juures. Et „kehapuutumatus“ liiga kitsatähenduslik on arstiteaduselegi¹⁰, näeb juba sellestki, et Madisson sageli peab tarvitama väljendit „keha või vaim“¹¹. Kehapuutumatus rikkumist KrS-s aga tuleb kõigepealt eristada puhtpsüühilisest mõjustusest. Teiseks ei hõlma kehalise puutumatus rikkumine kui süstemaatiline element KrS-s mingisuguseid selle rikkumise võimalikke psüühilisi toimeid, seega ka füüsilist kannatust mitte¹². Sellisena, võib öelda puhtakujulise kehapuutumatus rikkumisena ei ole ta KrS-s karistatav, vaid ainult oluline element isikuvastasele vägivallale ja mõne teise süüteo alaliigile, näit. teoga auhaavamisele. Kui kehapuutumatus rikkumine on ühenduses füüsilise kannatuse¹³ tekitamisega, siis on ta — eeldusel, et pole tekitatud

⁹ Vt. lähemalt Kristal, *op. cit.*, lk. 291, ja nota 8, lk. 292 jj.

¹⁰ Hoolimata psüühiliste protsesside füsioloogilisest alusest.

¹¹ Näit. *op. cit.*, lk. 434, 437 jm.

¹² Sellepärast: et „vaim“ on mõjustatav ka puht-psüühilisel teel, rikkumata kehapuutumatus KrS mõttes, ei ole viimane käsitatav kehavigastuse olulise tunnuseks.

¹³ Füüsilise kannatuse olu suhtes oleme Madissoniga täiesti ühel arvamusel. See on kehalise mõjustuse läbi tekitatud kehaline valu või halb endatunne (vrd. Madisson, *op. cit.*, lk. 453). Olgu lisatud ainult niipalju, et sellega kaasuda võib hingeline kannatus pole füüsilise kannatuse õigusliku käsituse seisukohalt, s. o. isikuvastase vägivalla piires oluline. Seda, et iga kehaline kannatus ühtlasi hingelist kannatust tekitab, ei tahaks ka nii kategooriliselt väita kui Madisson.

Kui Madisson (*op. cit.*, lk. 455) väidab, et „kehalise kannatuse kvantum ja kvaliteet on oluline iga vigastusastme piiritlemisel“, siis tuleb jällegi tähendada, et kehtiva õiguse seisukohalt kehavigastuse piires mitte. S. t. kohus võib seda arvestada, eeskätt ühe ja sama kehavigastusliigi piires karistuse suurust tingiva asjaoluna, siis aga ka juhtumil, kui §§-s 431—433 sõnaselgelt fikseeritud või neist tuletatavate tunnuste alusel pole konkreetse kehavigastuse liigikuuluvus selgekujuliselt

tervisriket KrS mõttes, s. t. enam-vähem olulist tervise kahjustamist — käsitatav isikuvastase vägivallana; kui kehapuutumatus rikkumine ei ole ühenduses füüsilise kannatuse tekitamisega, siis eeldusel, et selline käitumine on objektiivselt¹⁴ hinnatav häbistavana¹⁵, on antud teoga auhaavamine¹⁶. Sellepärast, kui ka arstiteaduse seisukohalt „kehapuutumatus rikkumine on algmõiste ja tähendab... inimese kui anatoomilise tervikluse rikkumist või füsioloogilise talitluse häirimist¹⁷“, ei saa õigusteadlased sellest mingit järeldust teha. Veel vähem „peavad“ nad seda¹⁸.

3. Et KrS ei käsita isikuvastast vägivalda kehavigastuse ühe liigina, selle juures oleks liigne peatuda. Et neile süütegudele olulised tagajärjed aga arstiteaduse seisukohalt mõistetelise terviku moodustavad, seda ei mõtle keegi eitada¹⁹. Sellest järeldub aga vaid see, et kehavigastus KrS käsituses

määratav, kuid kui kehtiva õiguse seisukohalt ebaoluline ei ole kehalise kannatuse kvantum ja kvaliteet kohtule siduv. Vt. Kristal, *op. cit.*, lk. 292 ja *nota* 10.

¹⁴ S. t. ei ole oluline see, kas teotatav tõeliselt tundis end solvatuna või mitte.

¹⁵ Peale selle eeldusel, et antud vastav süü.

¹⁶ KrS § 494. — On mõeldavad, kuid KrS seisukohalt vaieldavad veel järgmised isikuvastase vägivalla ja teoga auhaavamise eristamised: 1) Teoga auhaavamine hõlmab nii füüsilist kannatust tekitava kui ka mittetekitava kehapuutumatus rikkumise — eeldusel, et see oleks häbistav; isikuvastane vägivald aga füüsilist kannatust tekitava — kuivõrra see pole häbistav. 2) Teoga auhaavamine on antud iga häbistava kehapuutumatus rikkumisega. Kuivõrra kehapuutumatus rikkumine on ühenduses füüsilise kannatuse tekitamisega, oleks antud teoga auhaavamise ja isikuvastase vägivalla ideaalkonkurents, niivõrt aga kui kehapuutumatus rikkumine on ühenduses tervisrikke tekitamisega — teoga auhaavamise ja kehavigastuse ideaalkonkurents.

¹⁷ Vt. Madisson, *op. cit.*, lk. 454.

¹⁸ On ilmne, et Madisson käsitab identsena kehapuutumatus rikkumist ja kehavigastust. Neid aga identsena inimese puutumatus rikkumisega (vt. Madisson, lk. 434 jj.). Sellega oleksime jõudnud õigusliku „üksikisiku“ kui nn. isikuvastaste süütegude [mis aga osalt kitsam mõiste kui Madissoni „inimese kehavigastus“ (vt. Madisson, *op. cit.*, lk. 434, 437) sõna laiemas mõttes (mitte hõlmates näit. süütegusid rahva tervishoiu vastu), osalt aga palju avaram sellest] objekti juurde. Kuid siin alles algab nende, s. o. isikuvastaste süütegude diferentseerumine surmami-seks, kehavigastamiseks, isikuvastaseks vägivallaks jne. Vt. Kristal, *op. cit.*, lk. 289, 291, *nota* 8.

¹⁹ Vt. Kristal, *op. cit.*, lk. 295.

on kitsam arstiteaduslikust „kehavigastuse“ mõistest²⁰. See tähendab: kehavigastuse kui tervisrikke tekitamisena on KrS seisukohalt mõeldav mitte igasuguse, vaid olulisema „anatoomilise tervikluse rikke ja füsioloogilise talitluse häire“ tekitamine. Selles seisnebki kerge kehavigastuse ja isikuvastase vägivalda eristamise õiguslik kriteerium, mis, tõsi küll, täpsuselt soovida jätab²¹. Selle täpsustamine on aga juba praktilise ülesanne.

4. Probleemina esitab Madissoo küsimuse, kas tervisrikkele on antav kehavigastusest erinev tähendus või mitte²². Kuid KrS seisukoht näib ses küsimuses küllaltki selge olevat²³. Kehavigastus (resp. kehavigastamine) on KrS-s kõige-

²⁰ Ka näit. Saksa 1871. a. StGB „Körperverletzung“i“ (StGB § 223) mõistest, mis hõlmab KrS isikuvastasele vägivaldale vastava „körperliche Misshandlung“i“. — Küll eristavad aga analoogiliselt KrS-ga kehavigastuse ja isikuvastase vägivalda näit. Šveitsi kriminaalseadustiku eelnõu [vt. Botschaft des Bundesrates an die Bundesversammlung zum Entwurf eines schweizerischen Strafgesetzbuches (Vom 23. Juli 1918), § 295], Poola 1932. a. kriminaalseadustik (vt. Das Strafgesetzbuch für die Republik Polen vom 11 Juli 1932, Warszawa 1932, § 239), Läti 1934. a. kriminaalseadustik (vt. Lettlands Strafgesetzbuch, übersetzt im Auftrage des Deutschen Juristenvereins zu Riga, 1934, § 448).

²¹ See piir oleks kohtumeditiiniliselt iseloomustatav õieti samuti kui „Gesundheitsschädigung“i“ ja „körperliche Misshandlung“i“ piir Saksa 1871. a. StGB kerge „Körperverletzung“i“ (§ 223) ulatuses. Tsiteerime siin selleks Lochte-Ziemke't, *op. cit.*, lk. 69: „Häufig wird durch die strafbare Handlung im Sinne des § 223 beides verursacht werden, wie etwa bei einer Ohrfeige, die sowohl Schmerzen verursachen, als auch das Trommelfell verletzen kann. Andererseits gibt es Misshandlungen ohne Gesundheitsschädigungen, z. B. Schläge ohne nachteiligen Folgen und ebenso krankmachende Einwirkungen, die keine Misshandlungen sind, wie etwa eine venerische Infektion... Eine körperliche Misshandlung in juristischem Sinne hat deshalb durchaus keine sichtbaren oder nachweisbaren körperlichen Veränderungen zu Voraussetzung. Es genügt, wenn durch die rechtswidrige Einwirkung auf den Leib des anderen dessen Wohlbefinden in irgendeiner Weise erheblich gestört wird... Auch scheiden entsprechend dem Wortlaut „körperliche Misshandlung“ alle rein psychischen Einflüsse aus; selbst wenn sie das Wohlbefinden stören, wie Angst, Schrecken, Abscheu und dergleichen.“

²² Vt. *op. cit.*, lk. 437 jj.

²³ Vt. siia Kristal, *op. cit.*, lk. 289 jj. — Ennem võiks tekkida küsimus, kas ei erista KrS tervisrikke tekitamist organite kaotusest resp. nende tegevuse katkestamisest. Kuid sellelegi annab KrS § 432 selge vastuse: „Süüdlas selles, et ta tekitas tervisrikke, mis elule mitte kardetav, aga jäädav või mis küll ajutine, kuid katkestas keha organi tegevust...“

pealt üks süütegusid, s. t. teataval viisil õiguslikult kvalifitseeritud käitumisi. Kehavigastust teistest süütegudest eristavaks tunnuseks on see, et ta on tervisriket põhjustav käitumine. Seega, määritledes kehavigastust tervisrikkete tekitamisena, annab KrS vastuse küsimusele, mis on kehavigastus. Kehavigastus esineb KrS-s küll ka kehavigastise, s. o. kehavigastusele kui süüteole olulise tagajärje mõttes²⁴. Siis on ta identne tervisrikketega. Arvata aga, et kehavigastus KrS-s on käsitatav ainult viimases mõttes²⁵, pole õige. Ka väljendites nagu „karistatakse selle üliraske kehavigastuse eest“, on mõeldud ikka kehavigastus kui käitumine, nimelt tervisriket tekitav käitumine, sest karistatakse ikka teo, käitumise eest. Ekslik on ka arvata, et tervisrikkete on „õigemini üks kehavigastuse vorme“. Sellisele järeldusele võib tulla, lugedes ainult § 431²⁶. Kuid sellest üksi on vähe.

5. Nähtavasti sel põhjusel, et tervisrikkete tekitamise ja kehavigastuse vahetamine Madissooni arvates ebaselgusi võib tekitada, väidab ta, et „tervisrikkete sissetoomine KrS-sse on toimunud kaalumata — ja see tekitab ainult segadust²⁷“. See olevat „ülearune“ ja „häiriv“ mõiste. Selle asemel soovitatud Madisson „vigastust“. Teiste sõnadega: Madisson leiab kehavigastuse lähema määritletu seaduses ülearuse olevat. Kas on aga vigastus (sc. vigastis) resp. kehavigastus küllalt kindlad mõisted? Kas on arstiteaduselegi vigastus resp. kehavigastus rohkem ütlev ja vähem segadusi valmistav kui tervisrikkete tekitamine, mille asemel võiksime ehk öelda ka tervise kahjustamine²⁸. Ja mida tähendab vigastis? Kratter määritleb vigastisi järgmiselt: „Verletzungen sind durch mechanische Gewaltwirkungen hervor-

²⁴ Vt. näit. § 444.

²⁵ Vt. Madisson, *op. cit.*, lk. 439: „KrS üldmõtte ja ka eriti arstiteaduse seisukohalt ei ole vigastusest põhjustatud tervisrikkete muud midagi, kui kehavigastus ise, õigemini üks kehavigastuse vorme.“ — *Ibid.*: „Tekitatud tervisrikkete on kehavigastus ja elukardetat tervisrikkete jne. on üliraske kehavigastus.“

²⁶ Vrd. Kristal, *op. cit.*, lk. 290 jj.

²⁷ Vt. *op. cit.*, lk. 439.

²⁸ Eks pealkirjasta ka Kratter (vt. *op. cit.*, lk. 291) kehavigastust hõlmavat osa oma töös vägivaldse tervisekahjustamisena (Die gewaltsamen Gesundheitsschädigungen und Todesarten). — Vt. ka Hofmann-Haberda, *op. cit.*, lk. 275.

gerufene Körperbeschädigungen²⁹.“ Nii piirab Kratter vigastisi kahjustamise objekti ja viisiga. Madisson räägib aga „keha või vaimu vigastusest³⁰“, kusjuures olevat ebaoluline, kuidas see vigastis tekitatakse. Nähtavasti võib vigastist nii ja teisiti mõista.

Kehavigastist määritleb Madisson „anatomilise tervikluse rikkena ja füsioloogilise talitluse häirena³¹“. Kuid „vaimu seisundi vigastus“? Toodud kehavigastise määritelu piirdub ju siiski vaid „kehaga“. „Vaimu vigastus“ on ju alles selle kehavigastise võimalikke tagajärgi. Siiski mõistab Madisson kehavigastuse all ka „vaimu vigastamist“, määritelles kehavigastust teisel „kehalise ja vaimse seisundi vastu sihitud“ süüteona, „keha või vaimu vigastusena³²“. Pealegi võib iga seadustik kehavigastust määritleda erinevalt teisest. Nii võib ühes kehavigastus hõlmata ainult „keha“ vigastused, teises aga ka „vaimu vigastused“. Kuidas saab siis öelda, et kehavigastus on „kindel“ mõiste?

Ja edasi: määritelles vigastust või kehavigastust inimese „keha või (ja) vaimu“ puutumatuse rikkumisena, tõusetub küsimus, kas on kehavigastusena resp. vigastusena käsitatav ainult tervise kahjustamine või ka ravimine, eriti operatsioon. Teatavasti on see küsimus just saksa kirjanduses, ühenduses arsti vastutusküsimusega, lõpmatuid vaidlusi põhjustanud.

Määritelles kehavigastust tervisrikke tekitamisena on KrS kõik eelnimetatud kahtlused kõrvaldanud. KrS seisukohalt on oluline vaid tervisrikke tekitamine, s. t.: 1) kehavigastusena on kaheldamatult käsitatav nii kehalise kui vaimse tervise kahjustamine, 2) kehavigastusena on käsitatav ükskõik millisel viisil toimunud kehalise või vaimse tervise kahjustamine, 3) kehavigastusena pole käsitatav ravimisega ühenduses olev keha või vaimu puutumatuse rikkumine.

6. Madisson asub seisukohal, et kehavigastus on kvalifitseeritav „eluohustava tervisrikke tekitamisena“ ka vahendite iseloomu ja kasustamisviisi alusel — „olguigi et vigastus seda ei ole vastupidiselt lööja tahtlusele“. Sel juhtumil olevat „vigastuse raskust määravaks aluseks isiku tahtlus

²⁹ Vt. Kratter, *op. cit.*, lk. 294.

³⁰ *Op. cit.*, lk. 437 jm.

³¹ *Op. cit.*, lk. 434.

³² *Op. cit.*, lk. 434.

tekitada üliirasket vigastust³³. See arvamus on ekslik. KrS seisukohalt on sellised juhtumid käsitatavad ainult üliiraste kehavigastuse katsena³⁴. Kehavigastusele, olgu üliirastele, raskele või kergele, on KrS järgi oluline vastava tagajärje tekitamine ja ka see, et tahtlus sellega kattuks. Vastasel korral võib katse antud olla. Kas ja millise teise kehavigastusliigi või teise süüteo katse, see oleneb tahtluse (kui *dolus directus*'e) sisust, mille väliste sümptomitena on käsitatavad vahendi iseloom ja kasustamisviis. Kui Kratter³⁵, Hoffmann-Haberda³⁶ ja Lochte-Ziemke³⁷ teisel, Madissooni poolt omaks võetud seisukohal asuvad, siis on see küll „loogiline“, kuid seletatav sellega, et Saksa ja Austria seadustikes esineb iseseisva kehavigastusliigina nn. „gefährliche Körperverletzung“, s. o. vahendi ja teoviisi läbi iseloomustatud kehavigastusliik³⁸. See esineb lõpetatud süüteona, olenemata sellest, kas tagajärjeks oli oht või mitte. KrS aga sellist kehavigastusliiki ei tunne.

7. Vaadet, et KrS § 432 esinev „kehaorgani“ mõiste katub mahult § 431 loendatud organite koguga³⁹, ei taha Madisson tunnustada. See ei olevat küllaldaselt põhjendatud ja olevat vaid uute raskuste aluseks⁴⁰. Miks, seda Madisson ei näita. Selle asemel väidab ta kategooriliselt,

³³ *Op. cit.*, lk. 441. — Tahtlust kehavigastuse raskuse hindamisel ei tohi arst-ekspert vähimalgi määral arvestada raskuskriteeriumina.

³⁴ Vt. Kristal, *op. cit.*, lk. 363 jj.

³⁵ *Op. cit.*, lk. 373, 384 jj.

³⁶ *Op. cit.*, lk. 373 jj., 409 jj.

³⁷ *Op. cit.*, lk. 71. — Kuivõrra Tagantsjev tunnistab tervisrikkeid eluohustavaiks ka vahendi iseloomu ja kasustamisviisi alusel, on ta vastuolus iseendaga. — Vrd. Tagantsjev-Jakobi, Ugolovnoje Uloženiye, Riga 1922, lk. 988 ja lk. 991 kehavigastuse katse kohta öeldut. — Olgu tähendatud, et Vene 1903. a. Ug. Ul. seletuskirjas, millest väljavõtte moodustavad ka tsiteeritud kohad Tagantsjev-Jakobi'st, on vastuolud ning ebatäpsused sagedad. Sellele toetumine on seepärast kaunis ohtlik. Pealegi — meil kehtib KrS, mitte Vene 1903. a. Ug. Ul. seletuskiri.

³⁸ Vt. Saksa StGB (a. 1871) § 223 a. Abs. 1: „Ist die Körperverletzung mittels einer Waffe, insbesondere eines Messers oder eines anderen gefährlichen Werkzeuges, oder mittels eines hinterlistigen Überfalls, oder von mehreren gemeinschaftlich, oder mittels einer das Leben gefährdenden Behandlung begangen, so tritt Gefängnisstrafe nicht unter zwei Monaten ein. — Austria StGB (a. 1852) § 155.

³⁹ Vt. Kristal, *op. cit.*, lk. 306, 360 jj.

⁴⁰ *Op. cit.*, lk. 451. — Kui KrS § 431 ei maini südant ja paljusid teisi organeid, siis järeldub sellest, et nende vigastamise raskust tuleb

toomata ainustki põhjendust, et § 432 kehaorganit tuleb mõista arstiteaduslik-bioloogilises mõttes. Ja lisab: „Seega haarab § 432 kogu inimkeha, ja arsti ning kohtuniku ülesandeks jääb määrata, kas vastava elundi vigastus on raske, silmas pidades selles §-s loendatud raske vigastuse tunnuseid, elundi tähtsust organismile jne.“

Selle loodus-arstiteaduse seisukohalt õige järeldusega olemegi jõudnud vastuoluni KrS kehavigastuste süsteemiga. Kui § 432 „haarab kogu inimkeha“, kuidas on siis veel võimalik eristada, esiteks raske kehavigastuse piires tervisriket, „mis elule mitte kardetav, aga jäädav“, tervisrikkest, „mis küll ajutine, kuid katkestas keha organi tegevust“⁴¹, teiseks, rasket kehavigastust kergest? Ja just tahtes silmas pidada §-s 432 loendatud raske kehavigastuse tunnuseid. Raske kehavigastusena oleks siis käsitatav igasuguse organi talitluse katkestamine mitteelukardetavalt, kuid jäävalt või ajutiselt⁴². Mida käsitada siis veel kerge kehavigastusena? Millised on siis veel vigastused, „mis ei ole seotud kehaorgani kui niisuguse tegevuse katkestamisega“? On ilmne, et piir raske ja kerge kehavigastuse vahel muutub äärmiselt ebamääraseks, veel enam — et kerge kehavigastus ähvardab muutuda sisutuks. Tahetakse aga seda siiski kuidagi sisustada, siis ähvardab kaduda isikuvastane vägivald, nagu see nähtub ka Madissooni tööst⁴³. Kui aga on nii, et „organite arv inimkehas võib olla

määrata üldiste tunnuste alusel, s. t. seejärgi, kas on need elukardetavad või mitte, kui mitte, siis arvestades edasi seda, kas on need vigastused jäävad või ajutised.

⁴¹ Vt. Kristal, *op. cit.*, lk. 360 jj.

⁴² Nii ka Madisson, *op. cit.*, lk. 449: „Seaduse mõiste järgi tuleb esiteks raske kehavigastuse alla viia 1) jäädav vigastus, mis katkestab kehaorgani tegevust osaliselt, näiteks käe, jala osaline halvatus, 2) ajutine vigastus, mis samuti katkestab osaliselt kehaorgani tegevust.“ Madisson jätab mainimata, kuhu paigutada § 431-s loendatud organite ajutine ja täielik ja selles §-s mitteloendatud organite jääv ja täielik talitluse katkestamine.

⁴³ Nii loendab Madisson, *op. cit.*, lk. 452 jj, kerge kehavigastusena peale muu kriimustust, pigistusi, muljumisi, vitstega peksmist, edasi ka mööduva kehalise valu põhjustamist ja heaolu rikkumist. Kuid kiiresti mööduva nahapunetise, turse, kuplade ja valutunde tekitamine olevat oluline ka isikuvastasele vägivallale. Kus on siin piir? Ja üks või ka näit. vitstega peksmine kvalifitseeritav olla mitte ainult kehavigastusena (olgu kerge, raske või üliraskena), vaid ka isikuvastase vägivallana. Oluline on tagajärg, mitte viis ja vahend.

väga suur“; et „sellele suurele arvule ei saa rajada vigastuste süsteemi, ja see ka vajaline pole“, et „raske vigastuse §-s 432 on organi nimetus ülearune, segadusi ja asjatuid raskusi tekitav“⁴⁴, kas poleks siis juba neil põhjusil õigem pooldada seisukohta, mis kehavigastuste liigitust selle elemendi alusel kitsendab?

8. Vastuolus sellega, et „arstil tuleb arstiteaduslik tõigastik valada juriidilisse vormi“, kuid kokkukõlas õiguslikkude mõistete ja kriteeriumide mitteamestamisega näib olevat ka Madissooni arvamus arsti-eksperti ülesannetest: „...nelja vigastusliigi eristamisel arst peab objektiivselt püsima kehas ja vaimus tekitatud ning leiduvate muutuste, s. o. vigastuse kirjeldamise ja arstliku hindamise juures. Vigastuse... astme või liigi määritlus kui mitte-arstiteaduslik toiming ei olegi arsti ülesanne, ja arst võib sellest loobuda... Kui seda aga arstilt siiski nõutakse, siis arst peab jääma arstiteaduslikkude uurimisviiside, vahendite ja mõistete juurde...“ Erandi moodustavat juhtumid, „kus liigi arstiteaduslik ja juriidiline liigitus ühtivad“⁴⁵.

Kuid milline on siis arstiteaduslik kehavigastuste liigitus? Kas on arstiteadus püstitanud kehavigastuste üldkehtivaid raskuskriteeriume? Kas ei tuleks siin lahus hoida arstiteadus ja arsti subjektiivne hinnang? Kuid ka siis, kui arstiteadus — jällegi mitte austria ja saksa kohtumeditsiiniline kirjandus, sest selles esinev kehavigastuste liigitus nende raskuse järgi tugineb vastavate maade kriminaalseadustikes antud tunnustele — annakski kehavigastuste üldkehtiva, s. o. teoreetilise liigituse nende raskuse järgi, tuleb arstil-ekspertil, kui ta oma arvamusel peab andma vastuse küsimusele, millisesse kehtivas õiguses ette nähtud kehavigastuse liiki kuulub konkreetne tervisriike (resp. kas on antud kehavigastusele või isikuvastasele vägivaldale oluline tagajärg), arvestada kehtiva õiguse mõisteid ja tunnuseid. Millised on siinjuures arsti-eksperti õigused ja kohused, kunas ta vastuse andmisest loobuda või kuivõrt ta kehtivas õiguses antud tunnuste kõrval veel teisi arvestada võib, see küsimus vajaks kehtiva õiguse (KKS § 141 p. 2 jt.) piires lähemat käsitletu. Siinkohal olgu tähendatud vaid seda, et arvamus, nagu peaks arst-ekspert

⁴⁴ Vt. Madisson, *op. cit.*, lk. 450 jj.

⁴⁵ Vt. Madisson, *op. cit.*, lk. 454 jj.

jääma ainult tervisrikke arstiteadusliku kirjeldamise ja hindamise juurde või loobuma vigastuse raskuse hindamisest siis, kui kehtivas õiguses esinev liigitus ei ühti arstiteaduslikuga, võtaks kehavigastuste kohtuarstlikult ekspertiisilt mõtte, sest: „Was nützt es dem Richter, wenn ein Arzt, der herbeigerufen wird, um sich über eine Verletzung am Lebenden oder an der Leiche auszusprechen, diese vom klinisch-chirurgischen oder pathologisch anatomischen Standpunkte in einwandfreier Weise erörtert, aber nicht angibt, ob die Verletzung eine jener Qualitäten besitzt, auf welche es dem Gesetze und daher dem Richter ankommt, wovon ja die weitere juristische Behandlung des Rechtsfalls abhängt“⁴⁶?

Aktsiate ühe isiku kätte koondumise juriidiline tähtsus aktsiaseltsi suhtes.

I. Tjutrumov.

Esitatud küsimusele vastamiseks peame eelkõige andma vastuse küsimusele, milline on aktsiaseltsi juriidiline loomus meie kehtivate seaduste järgi, sest püstitatud küsimus laseb end rahuldavalt lahendada ainult siis, kui aktsiaseltsi aluseks on leping. Juriidilises kirjanduses on selle küsimuse lahendamine põhjustanud siiski teravaid vastuolusid. Nii näit. tunnustas prof. Petražitski aktsiaseltsi küll juriidilise isikuna, kuid ta väitis samal ajal, et aktsionärid ei ole omavahel mingis juriidilises suhtes ja järelikult ei saa juttugi olla, nagu kujundaks aktsiaselts isikulise koondumise alusel loodud liitu¹.

Petražitski siintoodud seisukohaga saab aga vaevalt nõustuda, sest, nagu täiesti õigustatult rõhutab ka prof. Kaminka², aktsiaselts tekib asutajate, s. o. esimeste aktsionäride, ühisel teotsemisel ja ainult aktsionäride ühisel teotsemisel püsib see juriidiline ühik, sest kui kaob aktsionäride

⁴⁶ Vt. Hofmann-Haberda, *op. cit.*, lk. 3.

Toim. märkus. Madissooni artiklis lk. 458 tuleb „1 sent“ asemel lugeda „10 krooni“.

¹ Petražitski, Aktsionernaja kompanija, 1898, lk. 39 jj.

² Kaminka, Aktsionernaja kompanija, I, 1902, lk. 13.

ühine teotsemise võimalus, siis peab oma funktsioneerimise lõpetama ka aktsiaselts. Veel vähem saab leppida prof. Bašilov'iga³, kelle seisukohalt aktsiaselts ei ole isikute koondis, vaid isikustatud kapital, s. o. aktsiaseltsi puhul asub esikohal osakapital, mis on isikustatud abstraktse juriidilise isikuna. Selle seisukoha vastandina peame ühest küljest mainima saksa juriidilises kirjanduses kujunenud seisukohta, mis järgi aktsiaselts on eriliikne korporatsioon, millel ka teatav võimkond oma üksikliikmete suhtes. Prantsuse jurisprudents asub aga juba peaaegu üksmeelselt seisukohal, et aktsiaseltsi põhikirja tuleb käsitada lepinguna, mida on omavahel sõlminud aktsionärid aktsiaseltsi asutamisel. Sellekohaselt defineerib ka prof. Šeršenevitš⁴ aktsiaseltsi, vastavalt aktsiaseltsi juriidilisele loomusele, kui juriidilist isikut, mis rajatud isikute-aktsionäride ühinemise lepingule kaubandusliku kasu tootmise otstarbel. Prof. Šeršenevitši seisukohalt on seega aktsionäärliku ühinemise aluseks ainult leping, sest kehtivate seaduste kohaselt tunnustatakse aktsiaettevõtteid ainult seltsingutena, mis esinevad alati lepinguliste koondistena. Lepinglaste nõusolekuta ei saa säärane koondis kunagi tekkida, küll võib ta aga lepinglaste nõusolekul oma teotsemise lõpetada.

Eeltoodud vaade aktsiaseltsi juriidilisele loomusele vastab täiel määral ka seaduse otsesele mõttele ja on teisest küljest täiesti kokkukõlas oleva kohtupraktisega. Seadusnormi⁵ kohaselt koosneb säärane seltsing paljudest isikuist, kes nõustuvad maksma kindlaksmääratud osamaksu, millest kujunebki osakapital — liitkapital. Et aktsiaselts, nagu iga teinegi seltsing, tekib lepingu alusel, siis on ka tema suhtes kohaldatavad kõik vastavad seadusnormid⁶, mis sisaldavad sätteid lepingu koostamise, sõlmimise, täitmise ja lõpetamise suhtes. Ka *ex-Vene Senat* on reas oma otsuseis väljendanud seisukohta, et aktsiaselts on üks liik seltsinguist, mis ette nähtud kehtivais tsiviilseadustes ja kuulub seega tsiviilõigussubjektide instituuutide sarja. Nagu iga teine seltsing, nõnda ka aktsiaselts koosneb reast isikuist, mis koondunud ühiseks

³ Bašilov, i. Žurnal Ministerstva Justitsii, 1904, nr. 4, lk. 54.

⁴ Šeršenevitš, Kurs trgovago prava, I, lk. 383.

⁵ Svod. zak. X k., art. 2131.

⁶ Svod zak. X k., art. 2132.

grupiks ja teotsevad ühise nime all⁷ lepingulisel alusel selle ainsa erinevusega, et aktsiaseltsi puhul nimetatakse vastavat lepingut põhikirjaks ja see kuulub riigi keskvalitsuse kinnitamisele⁸.

Eelöeldust järeldeb, et selleks, et lugeda aktsiaseltsi tekkinuks ja et viimane saaks hakata teotsema, on vajalik, et aktsionäride poolt oleks vastu võetud aktsiaseltsi põhikiri, s. o. kindlaks määratud need normid, mille alusel tekiv seltsing tahab teotsema hakata. Järelikult aktsiaseltsi põhikiri on aktsionäride vaheline leping aktsiaseltsi asutamiseks. Tunnistades aktsiaseltsi põhikirja lepinguks, on kergelt lahendatav ka käesoleva kirjutise alguses püstitatud küsimus. Vastav leping tekib kõigi nende aktsionäride vahel, kes kirjutavad alla vastuvõtavale põhikirjale. Akti lepingulist loomust ei muuda ka see asjaolu, et seltsi isikuline koosseis võib hiljemini muutuda aktsiate võõrandamise teel. Samuti ei evi tähtsust asjaolu, et aktsiaselts peab olema juriidiliselt teovõimsate isikute koondis ja kui hiljemini peaks mõni põhikirjale allakirjutajaist välja langema kui isik, kellel puudus juriidiline teovõime akti allakirjutamise momendil.

Sellekohaselt järeldeb, et kui aktsiaselts tekib lepingulisel alusel, siis jääb aktsionäride enamusele ka õigus otsustada, seadusega määratud korras, aktsiaseltsi edaspidise saatuse üle ja teha ka otsust aktsiaseltsi tegevuse lõpetamiseks ja seltsi likvideerimiseks⁹. Et teiselt poolt aktsiaselts on isikute koondis, siis ei või ta koosneda vähem kui kahest isikust ja kui näit. kõik aktsiad on koondunud ühe isiku kätte, siis säärase momendi kättejõudmine tähistaks ka aktsiaseltsi teotsemise lõppemise momenti¹⁰.

See seisukoht on enam-vähem üksmeelne vastavaid seadusnorme käsitlevate juristide seas. Vene juristkonnast ei taha selle järeldusega leppida ainult Pisemski¹¹, kelle arvates

⁷ Svod zak. X k., art. 2126.

⁸ Svod zak. X k., art. 2131, 2132, 2189—2198; *Ex-Vene* Senati otsused 1905/55, 1893/18, 1879/236 jt.

⁹ *Ex-Vene* Senati otsus 1905/49.

¹⁰ Vt. *nota* 4.

¹¹ Pisemski, Aktsionernõja kompanii s totški zrenija graždanskago prava, lk. 194 j.

aktsiaselts lõpeks aktsiate ühe isiku kätte koondumise tõttu ainult siis, kui seaduses leiduvad otsesed normid, mis määravad aktsionäride arvu miinimumi ja ühtlasi ka määravad, et aktsionäride arvu langemine sellest seatud miinimumist allapoole tooks endaga kaasa aktsiaseltsi teotsemise lõpetamise. Peaksid aga sääraseid normid seaduses puuduma, siis ei saa aktsionäride arvust teha järeldusi aktsiaseltsi teotsemise lõpetamise suhtes. Pisemski väidab sealjuures (osund. teos, lk. 195), et tavaline vastuväide tema seisukohale on rõhutamise, et aktsiaseltsi tekkimine pole võimalik mitme isiku koondumiseta ja sellest järeldatakse ühtlasi, et pole võimalik ka aktsiaseltsi edasiteotsemine, kui tema liikmete arv langeb üheni. Säärase vastuväite kohta tähendab Pisemski, et see on kohaldatav igasuguse juriidilise isiku suhtes, kuid me teame, et üldpõhimõttena juriidilised isikud jäävad edasi teotsema ka siis, kui nende liikmete arv langeb üheni. Peale selle peab veel arvestama, et see järelejäänud üks aktsionär võib alati väiksema või suurema osa tema kätte koondunud aktsiaist uuesti müügile lasta.

Pisemski väidetega ei saa aga nõustuda, sest aktsiaseltsi kui niisuguse saatuse suhtes ei oma sel momendil, kui aktsiad on kõik koondunud ühe isiku kätte, enam mingit tähtsust see asjaolu, et vastav aktsionär on nõus osa tema kätte koondunud aktsiaist uuesti realiseerima ja seda nimelt põhimõttel: mis on lõppenud, ei teotse enam edasi. Kui seepärast vastav üksikaktsionär tahaks uuesti realiseerida tema kätte koondunud aktsiaid, siis peab ta seda tegema ainult aktsiaseltsi tegevuse uuesti alustamisega ja nimelt selleks seadustes määratud vastavas korras.

Kõigil neil kaalutlusil peab artikli alguses püstitatud küsimusele vastama, et kõigi aktsiate koondumine ühe isiku kätte on ühtlasi aktsiaseltsi tegevuse lõppemise momendiks, kusjuures peab veel silmas pidama, et aktsiaseltsi tegevuse säärane lõpetamine ei vaja ka mingisugust erilist seltsi tegevuse lõpetamise kinnitamist.

Arutlusi.

V. Kaznelsoni kirjutise puhul „Kohtulikust hüpoteegist“¹.

A. Hellat.

Karl Lauseni kinnisvara müügist saadud rahajagamise asjas oli Riigikohus muu seas järgmise seisukoha avaldanud: „Kohtu määrusega 23./24. jaanuarist 1931. a. rahukogu kinnitas oksjoni ja kustutas kõik selle kinnisvara peale sissekantud võlakohustused ja keelumärkused, kuid rahukogu määrus kanti kinnistusraamatusse alles 18. märtsil 1932. a. Kuni selle päevani võis siis nimetatud kinnisvara ja tema endise omaniku suhtes ette võtta toiminguid, mida Notariaalseaduse määrused lubavad. Müüdud kinnisvara peale oli sisse kantud märke, mis on ette nähtud Not. sead. § 316 p. 2. Not. sead. § 317 põhjal takistab niisugune märgede vabatahtlikkude õiguste kinnistamist omaniku poolt kinnisvara peale, mitte aga õiguste ingrosseerimist, mis kohtu otsuse põhjal sünnib.“

Selle kohta kirjutab W. Kaznelson²: „Selle Riigikohtu arvamusega on raske nõustuda. Riigikohtu kaalutlused satuvad, võiks öelda, märgist mööda. Sest vaidlusküsimus ei seisnud sugugi mitte selles, kas võib ingrosseerida kohtulikku hüpoteeki pärast märgete kättemõudmise põõramisest kinnisvarale. See küsimus ei ärata kahtlusi ja talahendatakse jaatavas mõttes Not.-seadustiku § 317 tekstiga. Vaidlusküsimus käesolevas asjas seisis selles, kas võib ingrosseerida kohtulikku hüpoteeki võlgniku kinnisvarale pärast kohtu määrust selle kinnisvara ülemineku kinnistamise kohta uue oksjonilt omandaja nimele, kes pole võlgnikuks selle hüpoteegi järgi? Not.-seadustiku § 317, mida tsiteerib Riigikohus, ei anna vastust sellele küsimusele ega puudutagi üldse seda momenti. Vastuse sellele küsimusele annavad BES § 3967 ja TKS § 1871 p. 1. Riigikohus ei maininudki oma otsuses neid seaduse paragraafe ja ometi

¹ Vt. „Õigus“ 1935, nr. 5, lk. 222.

² *Op. cit.*, lk. 223.

võib ja peab lahendama selle küsimuse ainult nende seaduste alusel.“

W. Kaznelsoni kirjutis on väga huvitav ja suur osa tema väidetest peab vastuvaidlematult paika, kuid tema poolt püstitatud küsimuse lahendamine ei ole kahjuks nii veenev, et see Riigikohtu põhistes väljendatud seisukohti ümber lükkaks.

Antud juhtumil oli Riigikohtul lahendada järgmine küsimus. Kaks kinnisvara omaniku kreditori olid oma nõuded kindlustanud märkmete sissekandmisega kinnistusregistrisse enne oksjonit. Ühel kreditoril, Eesti Pangal, õnnestus selle kinnisvara peale sisse kanda kohtulik hüpoteek kindlustusmärkme asemele enne oksjoni kinnitamist rahukogu poolt, kuna teine kreditor, riigikassa, kandis oma kohtuliku hüpoteegi kinnistusregistrisse pärast oksjonit, kuid oli oma hüpoteegile enne sissekantud märkme kaudu vanema koha reserveerinud. W. Kaznelsoni seisukohalt ei olnud riigikassa üldse õigustatud kohtulikku hüpoteeki ingrosseerima ja nimelt BES § 3967 ja TKS § 1974 p. 1 põhjal.

Nende määruste mõte ei ärata iseenesest ühtegi arusaamatust ja nimelt, et kinnisvara pealt tuleb kustutada kõik kohustused, mida kinnisvara omandaja enda peale ei ole võtnud, ja et uue ostja kohustused ja õigused müüdud kinnisvara peale pärast oksjoni toimumist ja selle kinnitamist kohtu poolt enam muudetud ei või saada. Et Riigikohus selles küsimuses teisel seisukohal asuks, seda ei saa Riigikohtu otsusest välja lugeda, seda enam, et Riigikohus, nagu W. Kaznelson õieli väidab, sellel küsimusel pole peatunudki. Kuid kas neist määrustest piisab, et tunnustada, et kohtuliku hüpoteegi ingrosseerimine peale oksjoni kinnitamist üldse lubatud ei oleks, see on iseküsimus.

Ka W. Kaznelson mõõnab, et protsessuaalselt, tehniliselt vaatekohalt võivad tekkida raskused, sest kohtu määrust kinnisvara kinnistamise kohta oksjonilt ostja nimele ei teatata kinnistusametile viivitamatult. Võiks juurde lisada, et selle määruse teatamisest, kui see veel seadusjõusse pole astunud, ka vähe tulu oleks. Niisugusel korral tulebki ennast juhtida lasta Notariaal-seadustiku määrustest. TKS § 1946 ja BES § 1412 põhjal võib iga endise kinnisvara omaniku kreditor oma nõude kohtulikuks hüpoteegiks muuta, kui Not.-seadustiku määrused temale selleks takistusi ei tee;

ja need ei tekita takistusi, sest Not.-seadustiku § 351 põhjal kinnistusjaoskonna ülem ei astu ühendusse teiste asutistega või isikutega teadete hankimiseks, vaid otsustab asja temal olevate andmete põhjal. Ja kui ta seda teeb seaduse piirides, siis ei või õigusi, mida endise kinnisvara omaniku kreditorid sel puhul omandavad, ignoreerida.

Millised oleksid siis need õigused?

Nagu juba eespool tähendatud, ei või need õigused kuidagi viisi riivata kinnisvara uue, tulevase omaniku õigusi. Seda hädaohtu ei ole ka olemas ja Riigikohtu otsus niisugust ohtu ka ei tekita. Seda tagab juba kohtu määrus, millega müük kinnitatakse ja mis ei jäta vähematki kahtlust, misuguseid kohustusi uus omanik enda peale on võtnud ja milliseid mitte. Esineda väitega, mida W. Kaznelson võimalikuks peab, sellise hilinevad kohtuliku hüpoteegi pidaja poolt, et kohtu määrus müügi kinnitamise kohta puutub ainult nendesse hüpoteekidesse, mis oleksid selle määruse tegemise silmapilgul, oleks ekslik ja alusetu, sest see oleks ilmselt seadusvastane (BES § 3967 ja TKS § 1874). Oleks vaevalt mõeldav, et sellise eesmärgiga keegi hakkaks kohtulikke hüpoteeke oksjonil juba müüdud kinnisvara peale kandma. See tähendaks sõelaga vett kanda. Kohtulikkude hüpoteekide ingrosseerimine ka pärast oksjonit ja selle kinnitamist on mõeldav ikkagi ainult siis, kui sellega tahetakse kindlustada mõningaid õigusi endise omaniku suhtes, nagu käesoleval juhtumil kinnisvara müügil saadud rahajagamisel. W. Kaznelsonil on tingimata õigus, kui ta väidab, et kindlustusmärke ei ole mitte embrüo, millest areneb hüpoteek, ega ole ka juriidiline väljendusviis, kui kõneldakse märkme muutmisest hüpoteegiks, kuid ei saa nõustuda W. Kaznelsoni seisukohaga, et nõudmise hüpoteegiks muutmise endise omaniku vastu oleks keelatud reegli põhjal: *quod ab initio vitiosum erat, non potest tractu temporis convalescere*. Mõnele teisele motiivile ei suuda ka W. Kaznelson osutada. Aga mis on siis selle kohtuliku hüpoteegi taotlusel, nagu see ennast antud juhtumil väljendab, „*vitiosum*“? Ei siht, ega viis selle sihi realiseerimiseks. Siht on — eesõigustatud seisundis olla endise omaniku kinnisvara müügist saadud raha jagamisel, ja tee selle eesmärgi saavutamiseks — hüpoteegiregistris koha kasustamine, mida õigel ajal sissekantud märke kohtulikule hüpoteegile reserveeris. Seda

takistada ei ole kohtul põhjust meie kehtivate seaduste järgi, ei Not.-seadustiku määruste põhjal, mida W. Kaznelson ise mõonab, kui ka BES §§ 3967 ja 3016 eeskirjade järgi, sest esimene antud küsimust ei lahenda, ja § 3016 reeglid ei ole niikaua kohaldatavad, kuni kohtuliku hüpoteegi eesmärk ei ole vastuolus BES § 3967 nõuetega. Meil kehtivate seaduste põhjal ei saa väita *in abstracto*, et kohtulikud hüpoteegid, mis on kantud kinnistusraamatusse peale kinnisvara sundmüügi kinnitamist, ei eviks jõudu, sest teatavatel juhtumitel on see võimalik, ja sellest seisukohast ongi käsitletud Riigikohtu otsuses küsimust asjas, mis põhjustas W. Kaznelsoni artikli.

Vargus KrS järgi.

K. Paerand.

KrS-s on vargus muudetud, võrreldes endise kriminaalsüsteemiga, nii koosseisult, liikidelt ja karistuselt kui ka alluvuselt. Kuigi vargused on KrS-s toodud ainult üheksas paragraafis (§§ 545, 548—554 ja 587), on neis ette nähtud siiski küllaldaselt tunnuseid, mis kohtupraktises varguste liigitamiseks erilist tutvumist vajavad.

Vargus on võõra vallasvara riisumine salaja või avalikult, omandamise sihiga (KrS § 548).

KrS-s nimetatakse riisumiseks igasugust vägivaldselt teise valduses oleva vara ärakiskumist. Riisumist NS-e mõttes KrS erilise liigina enam ette ei näe — vägivallata riisumine (NS-e mõttes) on samastatud vargusega (§ 548), kuna vägivallaga riisumine on ette nähtud röövimisena (§ 555). KrS tunneb riisumise nimetuse all ka veel laste- ja naisteriisumist (§§ 464, 467 ja 468), mis kuuluvad aga oma iseloomult isikuvastaste süütegude hulka.

Varguse puhul alluvuse ja karistuse määramisel olulise tähtsusega olevate asjaoludega tutvumise lihtsustamiseks on need allpool toodud süstematiseeritud kujul. Tähtmärgiga (*) tähendatud asjaoludel allub vargus jaoskonnakohtule, ilma tähtmärgita — ringkonnakohtule. Kuuluvus raske, kvalifitseeritud või privilegieeritud varguse liiki on märkimata jäetud, sest sellel liigitusel ei ole alluvuse määramisel enam olulist tähtsust (ka kvalifitseeritud vargusi allub jaoskonnakohtule) ja see liigitus nähtub ilmsesti iga tunnuse järel tähendatud karistuse suurusest (lihtvargus kuni üks aasta vangistust, privilegieeritud — kuni kuus kuud vangistust, raske — kuni kaks aastat vangistust ja kvalifitseeritud — üle kahe aasta vangistust).

I. Subjekt.

- 1) Retsidiiv * a) 3. vargus, § 553 — 3 aastat vangistust.
b) 4. vargus, § 554 I l. — 6 aastat vangistust.
c) 4. raske vargus, § 554 II l. — 8 aastat sunnitööd.
* d) 2. metsavargus, §§ 587 II l. ja 590 — 6 kuud vangistust ja tasuraha.
e) 2. hobusevargus, § 552 II l. — 8 aastat sunnitööd.
- 2) Riigi- või omavalitsus-, samuti heategeva, krediit- või kooperatiiv- asutise, osaihingu või aktsiaseltsi teenija teenistusalal tema valve all oleva varanduse suhtes, § 545 III l. — 6 aastat vangistust ja 8 aastat sunnitööd.
- 3) Mitu isikut öösi relvaga elutsetavast hoonest murdmisega, § 551 — 8 aastat sunnitööd.
- * 4) Mitme isiku poolt metsavargus öösi või eriotstarbeks määratud, kaitse all olevast, istutatud või kraaviga või aiaga ümbritsetud metsast, §§ 587 III l. ja 590 — 6 kuud vangistust ja tasuraha.
- 5) Salk, § 551 — 8 aastat sunnitööd.

II. Objekt.

- * 1) Väärtus ei ületa 2 krooni, § 548 IV l. — 6 kuud vangistust.
- * 2) Väärtus ületab 1000 kr., § 548 III l. — 6 aastat vangistust.
- * 3) Tuulemurtud puu, lamapuu või selle osa võõrast metsast, §§ 587 l. I p. 2 ja 590 — rahatrahv 300 kr. ja tasuraha (vt. ka § 587 l. II ja III).
- * 4) Hobune, § 552 I l. — 6 aastat vangistust (vt. ka § 552 II l.).
- 5) Riigi pealetungimis- või kaitseabinõud äriajamiseks või kaitseväge hoiukohast, § 549 p. 3 — 6 aastat vangistust.

III. Aeg.

- * 1) Öösi, § 548 II l. — 2 aastat vangistust.
- 2) Öösi elutsetavast hoonest murdmisega, § 550 — 6 aastat vangistust.
- 3) Öösi elutsetavast hoonest murdmisega, mitme isiku poolt relvaga, § 551 — 8 aastat sunnitööd.
- * 4) Öösi metsavargus mitme isiku poolt, §§ 587 III l. ja 590 — 6 kuud vangistust ja tasuraha.
- 5) Ühiskondliku õnnetuse (tulikahju, üleujutuse, laevaõnnetuse jne.) ajal, kui vara oli selle õnnetuse tõttu hädaohus, § 549 — 6 aastat vangistust.

IV. Koht.

- * 1) Raudteerongilt, § 548 II l. — 2 aastat vangistust.
- 2) Hauast, mis selleks otstarbeks on lahti kaevatud, § 549 — 6 aastat vangistust.
- 3) Kaitseväge hoiukohast riigi pealetungimis- või kaitseabinõud, § 549 — 6 aastat vangistust.

- 4) Elutsetavast hoonest
 - a) relvaga, § 550 — 6 aastat vangistust,
 - b) öösi murdmisega, § 550 — 6 aastat vangistust,
 - c) öösi murdmisega mitme isiku poolt relvaga, § 551 — 8 aastat sunnitööd.
- * 5) Metsast tuulemurtud puu, lamapuu või selle osa, §§ 587 I l. ja 590 — rahatrahv 300 kr. ja tasuraha (retsidiiv § 587 II l.).
- * 6) Metsavargus eriotstarbeks määratud, kaitse all olevast, istutatud või kraaviga või aiaga ümbritsetud metsast mitme isiku poolt, §§ 587 III l. ja 590 — 6 kuud vangistust ja tasuraha.

V. Olukord.

- * 1) Süüaluse äärmise häda sunnil, § 548 IV l. — 6 kuud vangistust.
- * 2) Objekt oli teadvalt kahjusaja toitmiseks hädatarvilik, § 548 III. — 2 aastat vangistust.
- 3) Objekt oli hädaohus ühiskondliku õnnetuse tõlgu ja ajal, § 549 — 6 aastat vangistust.
- 4) Relvaga elutsetavast hoonest, § 550 — 6 aastat vangistust.
- 5) Relvaga elutsetavast hoonest öösi mitme isiku poolt murdmisega, § 551 — 8 aastat sunnitööd.
- 6) Objekt oli riigi-, omavalitsus-, heategeva jne. asutise teenistuse alal valve alla usaldatud, § 545 III l. — 6 aastat vangistust ja 8 aastat sunnitööd.
- * 7) Vähetähtis metsavargus teekäigul tekkinud metsasaaduste vajadusest sõiduabinõude parandamiseks — § 594 — ei loeta süüteoks.

VI. Tegevus.

- * 1) Süüalune andis objekti vabatahtlikult kahjusajale tagasi, § 548 IV l. — 6 kuud vangistust.
- * 2) Süüaluse erilise julmus, § 548 II l. — 2 aastat vangistust.
- * 3) Usalduse rikkumine, § 548 II l. — 2 aastat vangistust.
- * 4) Tökete või lukustuste kõrvaldamine, § 548 II l. — 2 aastat vangistust.
- 5) Tökete või lukustuste kõrvaldamine elutsetavast hoonest öösi, § 550 — 6 aastat vangistust.
- 6) Tökete või lukustuste kõrvaldamine elutsetavast hoonest öösi mitme isiku poolt, kes olid varustatud relvaga, § 551 — 8 aastat sunnitööd.
- 7) Äriajamine hobusevarastamisega, § 552 II l. — 8 aastat sunnitööd.
- 8) Äriajamine kaitseväge relvastise varastamisega, § 549 — 6 aastat vangistust.

Eeltoodust nähtub, et varguseid liigitavate asjaolude hulgast on võrreldes endise kriminaalsüsteemiga täiesti ära jäänud teine vargus

(RNS § 170 p. 8)¹, perekonnavargus (praegu on selles ainult jälitamise kord eriline) ja vargus võõrastemajast, kirikust, karanteenist ja teelt.

Endises süsteemis ette nähtud varguseid liigitavad teised tunnused on aga KrS-s mitmeti lahkuminevalt kombineeritud.

Kolmas vargus (§ 553) allub jsk.-kohtule; alles neljas vargus (§ 554) allub ringkonnakohtule, kuid juba teine hobusevargus (§ 552 II l.) allub ringkonnakohtule.

Hobusevargus (§ 552) allub jsk.-kohtule. Kui aga hobusevarastamine oli süüalusele äriajamiseks, või oli see juba teine hobusevargus, siis allub asi ringkonnakohtule.

Kui süüalune tungis õue, hoonesse (ka elutsetavasse) või muusse ruumi või hoiukohta tőkete või lukustuste kõrvaldamisega, siis muudab see varguse ainult raskeks (§ 548 II l., allub jsk.-kohtule). Kui tungiti aga valemõõtmelise abil või tőkete või lukustuste rikkumisega elutsetavasse hoonesse õõsi, siis muutub vargus kvalifitseerituks (§ 550 p. 2, allub ringkonnakohtule). Selle süüteo toimepanemine mitme isiku poolt, kes olid endid seejuures varustanud relvaga, on eriti kvalifitseeriv asjaolu (§ 551).

Elutsetavate hoonete hulka arvab KrS mitte ainult niisugust hoonet, laeva või muud ruumi, milles alaliselt inimesed elavad, vaid ka elutsetamatut ruumi, kui seal tol ajal teadvalt viibis inimene, ja aiaga ümbritsetud elutsetava hoone õue (§§ 550 ja 551).

Endist relvastatult vargust KrS eriliigina ette ei näe, järelikult on see lihtvargus ja allub jsk.-kohtule, olgu see siis toime pandud ühe või mitme isiku poolt. Relvastatult vargus aga elutsetavast hoonest (§§ 550 ja 551) on kvalifitseeriv asjaolu, muutes süüteo ringkonnakohtule alluvaks.

Vargus liikuvalt või seisvalt raudteerongilt on ainult raske vargus (§ 548 II l.) ja allub jsk.-kohtule.

Dokumendi vargust tuleb § 548 V l. ettekirjutusel lihtvargusena kvalifitseerida. Dokumendivargust eraldi nimetades (§ 548 V l.) tahab seadusandja nähtavasti sellega vaid alla kriipsutada, et ka dokumendi ja kirjavahetuse riisumine on ikkagi vargus, kuigi need objektid alati vallasvara ei moodusta, millest on mainitud varguse definitsioonis. Seejuures tuleb aga tähele panna, et kuigi üldiselt on vargus raskem süütegu võõra vara rikkumisest (vrd. §§ 548 ja 514), on dokumendi ja kirjavahetuse rikkumine ja peitmine (§ 519, allub ringkonnakohtule) märksa raskem süütegu sama liiki dokumendi vargusest. Sellepärast tuleb dokumendivarguse arutamisel silmas pidada, kas see tegu ei sisalda ka dokumendi hävitamise, rikkumise või peitmise tunnuseid,

¹ Teise varguse puhul võib ka KrS järgi raskemat karistust määrata § 68 (üldretsidiivi) põhjal.

mis juhul see süütegu tuleks ideaalkonkurentsi tõttu (§ 60) kvalifitseerida § 519 järgi ja asi üle anda üldkohtule.

Eeltoodud võrdlused süsteemide ja alluvuse kohta ei ole purgivad, vaid ainult näitlikud, kuid loodetavasti kergendavad nad KrS selle osa tundmaõppimist ja kohaldamist.

Ülevaated.

Tsiviilprotsessi silmapiirilt.

L. Leesment.

I. Sissejuhatus.

Protsessiõiguses toimuvad muudatused, uued vaated hakkavad nõudma eluõigust. Uurimispõhimõtte nihutab võistluspõhimõtet tagaplaanile.

Kauge mineviku — keskaja lause: „Kus pole kaebajat, seal pole ka kohtunikku“, mis kehtis igat liiki kohtuasjus, nii meie aja mõisiete järgi kriminaal- kui ka tsiviilprotsessis, oli uue aja lävel hargnenud uurimis- ja võistluspõhimõtteiks. Kuid nüüd on lähenemas aeg, kus esimese ulatus laieneb — uurimispõhimõtte tungib tsiviilõiguse valdkonda, võib-olla kord tulevikus saavutades endale ainuõigust.

Prantsuse Suure revolutsiooniga püstitatud loosungid: *liberté, égalité, fraternité*, tõstsid kõrgele isiku, subjektiivsed õigused, indiviidi austamise. Liberaalsuse põhimõtte oli üles seatud vastandina endisele absolutismile. Ka protsessiõiguses esile tõstetud põhimõtted, mis *ancien régime*'i ajal puudusid: avalikkus, vahenditus, suulisus, pidid rahvale ja eeskätt üksikule kodanikule pakkuma rahuldust õiguse otsimisel. Nii oli protsessiõiguseski alguse saanud liberaalne, isiku domineerimise aeg.

Uued protsessiõiguse laused püüti, nagu see tavaliselt ikka uuenduste korral, teostada võimalikult puhtakujuliselt, vähemalt seevõrra, kui võrra tol ajal tegelikult oli võimalik, ühes riigis rohkem, teises vähem. Olid ju Prantsuse revolutsiooni ideed kajastunud terves tolle-aegses romaniseeritud maailmas. „Das Heil kam von Frankreich,“ ütleb sel puhul saksa tuntud õigusloolane Hans Fehr¹. Riikide protsessiõiguses ettevõetud muudatused kõik olid sihitud isiku kaitseks.

¹ H. Fehr, Deutsche Rechtsgeschichte, 2. v.-a., Berlin ja Leipzig 1925, lk. 302.

Uus protsessikord teostati kõige puhtamalt, kõige järjekindlamalt Saksamaal, vähem Prantsusmaal ja veel vähem Venemaal.

Kuid kõik, lõppeks jõudnud liialduste piirkonda, väärareneb. Ülesseatud maksimid (neist on jutt allpool), esialgu kõikide poolt jumaldatud, lõppeks osutusid ebaratsionaalseiks ja nende praktiline teostamine teinekord oli protsessikorras vaid takistuseks ja komistuseks. Nüüd annavadki protsessikorra pahed end kõige rohkem tunda Saksamaal. Reformimisega püütakse parandada ja uuendada protsessiõigust, kusjuures loosungiks pole enam liialdatud liberalism, mis ära õitsenud, vaid deviisiks on: terve rahva üldhuvid üksikisiku huvi ees. Maksimide kõrvale, mis polegi muud, kui poolte eesõigused — privileegid — ja vabadused riigikorra suhtes, seatakse üles Saksamaal uued maksimid, nagu vaba kohtuliku veendumuse maksimum, heatahtlikkuse- ja rahumaksim, jne.² Üksmeelselt rõhutatakse Saksa protsessiõiguslikus kirjanduses, et tsiviilprotsess pole mäng šanssidega ja riisikoga, võtete ja vastuvõtetega, milles võidab kavalam, õnnelikum, tugevam, vaid protsess on võitlus õiguse ja riigi foorumi ees — võitlus enamasti materiaalsete hüviste pärast, kus kiusatus suur. Mispärast ka uuendused on õigustatud.

Alljärgneva kirjutise pea-aluseks on Paul Ratz'i töö: Grundsätze eines neuen Zivilprozesses, mis ilmunud läinud aastal saksa õigusteaduslikus ajakirjas „Archiv für die civilistische Praxis“.

II. Maksimid. Avalikkus.

Maksim on üldreegel, parem: üldjuhul. Sõna ise on loodud 1665. a. prantslase François de La Rochefoucauld' poolt. Protsessikorra maksimidest avalikkus on kõige elulisem, seega ühtlasi ka kõige püsivam. Mitte-avalik protsess pole nüüdisajalgi mõeldav. Avalikkus on üles seatud vastandina hiliskeskaja kinnisele õigusmõistmisele, kus protsessiõiguses kehtisid sootuks teised, väärarenenud juhtlauseid. Salajase protsessi oli Saksamaale toonud esijoones kanooniline õigus³. Uus aeg ei anna kohta kohtuasjaajamisele, mis on kantseleisaladus. Avalikkus on ka edaspidi püsiv üldreeglina. Erandjuhtudel on põhjendatud kohtuuste sulgemine, kui see tarvilik avaliku korra ja kõlblail kaalutusil — sel korral on terves maailmas menetlus kinniste uste taga.

Avalikkuseks loetakse ka kohtu õigust avaldada trükkis oma otsuseid, neid seekaudu teatavaks tehes üldsusele⁴.

² P. Ratz (töö on osundatud allpool, tekstis), lk. 9.

³ H. Fehr, *op. cit.*, lk. 297.

⁴ I. Tjutrjumov, Graždanskii protsess. Tartu 1925, lk. 194.

III. Vahenditus.

Avalikkus on püsiv, kuid hoopis teine lugu on vahenditusega. Kirjalikkust ja vahendlikkust eelistati varemajal ajal, kui teadusmehed põlgasid harilikku elu. Vahenditus seisab selles, et kohus on võistkonnaga, tunnistajatega jne. vahenditus läbikäimises, viimastega otseselt vahendades. Tegelik elu aga on näidanud, et esimesel pilgul siin paistev hüve on vaid näiline ja pidurdab tegelikku asjaajamist. Nii ka Venemaal tehti siin erandeid. Saksamaal näeme nüüdisaja kirjanduses seljapööramist vahendituse maksimile. Vahenditusel on palju tegelikke takistusi. Ta pole sugugi ratsionaalne ja pidurdab kohtu tööd, kui näit. paiklikku ülevaatust, mis võib asuda kaugel kohtust, peab toimetama terve kohtukoosseis. Veel raskem on see apellatsioonikohtul⁵. Meil Eestis on siin mõneski asjas novellidega üle saadud⁶.

Vahendituse õige mõte seisaks selles, et kohtunik otseselt poolega läbi käies saaks teada, mida viimane soovib: Kas pool tahab ilmtingimata „võita“, või tahab ta heas usus alistuda kohtu objektiivsele teadmisele ja on valmis sobingule, või tahab pool vaid vastasele kahju teha ja saada õigustamatuid hüviseid.

IV. Suulisus.

Samuti kui vahenditus ka puhtakujuline suulisus on sagedasti ainult takistuseks ja piduriks protsessis. Suulisus oli kuulutatud maksimumina vastukaaluks liialdustesse mineva rooma-kanoonilise protsessi kirjalikkusele.

Nüüdisaeg seob suulisuse ja kirjalikkuse põhimõtted. Sest raske on ju teostada ainult üht puhtakujuliselt, teist kõrvalt jättes. Suulisus oli puhtaimal kujul rakendatud Saksamaal, mistõttu seal nüüdisaja juristid ta kõige rohkem mõistavad hukka. Endises Vene riigis, mille protsessiõigus ka suurelt jaolt meil kehtimas, 1912. a. seadusega tõsteti küll esikohale suulisuse põhimõte, kuid tegelik elu on näidanud selle mitteelulikkust. Kui võiks ehk arvata, et suulisus tähendab erilist kiirendust, siis tegelikult näeme sagedasti vastupidist. Viimast on juristid ammu tunnustanudki.

Suulisuse põhimõte teinekord võib otse ohtu tekitada, näiteks kui üks võistkonnist oma temperamendikama, osavama väljendamisviisiga suudab teisele n.-õ. oma arvamust peale suruda, „auku pähe rääkida“, sest sellise suulisusega võib mõlemaid — nii vastaspoolt kui ka kohtunikku eksiarvamusele viia.

⁵ Vrd. T. Grünthal, Märkmeid TKS eelnõu kohta; 1933, lk. 7 jj.

⁶ Nii: Tsiviilasjus üksikkohtuniku toimetuste laiendamise seadus — RT 1931 — 29, art. 186.

V. Võistluspõhimõte.

Võistluspõhimõte annab pooltele hegemoonia kohtu suhtes. Poolled esitavad protsessimaterjali ja nemad ise otsustavad viimase üle. Kohus ei võta arvesse asjaolusid, mida võistkonnad ei maini. Riisiko on võistkonna enda toimimisel, samuti vastaspoole toimimise ohul kaugel eesõigusest — maksimist.

Võistluspõhimõte teeb läbi modifikatsioone. Just selles mõttes, et indiviid nüüd pole enam kõige tipuks, protsessi valitsejaks, vaid kohtunik hakkab evima rohkem võimu. Protsessi vältuse määrajaiks pole rohkem võistkonnad, vaid kohtunik ise kujuneb protsessi juhiks⁷.

Ka Eestis, kus viimasel ajal kohtunikkude ettevalmistus hea ja staaži nõuded suured, tuleks pooldada kohtuniku võimu suurendamist. Tuntud on ju kas või üksnes poole tahtmisest sõltuvad rendiprotsesside lõpmatud venitamised selleks, et pahatahtlik rentnik enne lahkumist veel saaks mitme aasta kestel profiiti, sealjuures ruineerides majandusühikut. „Maksiimid“ siin soodustavadki venitamist.

Peab ju kohtul selge olema protsessi tegelik tulemus, mis peab võimaldama praktiliselt kasustada protsessi hüvesid. Praegune kohtunik aga ei kasusta oma erateadmisi. Võistluse ohtusid oli juba saja aasta eest näidanud Puchta, astudes välja kohtuniku suurema aktiivsuse kaitseks.

Kui hagi on tagasi lükatud ettekäändel, ta polevat küllaldaselt põhjendatud — pole põhjendatud sel määral, et täielikult veenduda kohut tõepärasuses, siis leitakse tagasilükkamisel, et õigustunne on rahuldatud. Viimane aga on suureks illusiooniks ning eksiarvamuseks, ja kehtiva õiguse alternatiiv, hagi terves ulatuses rahuldada või üldse rahuldamata jätta, ei anna iga kord kohtu prestiižile häid tulemusi⁸. Hagi tagasilükkamine sagedasti on väga julm pettunud isiku suhtes ja jätab mulje, nagu oleks õigusemõistmisest keeldutud. Rahuldamata hagi pole ebaõiglus mitte üksnes võistkonna vastu, vaid ka kohtu enda vastu, viimasele mitte võimaldades sammuda selle poole, et arvestades tõenäosust lubada hagi osalist rahuldamist. Viimane võimalus on eriti vajaline siis, kui mõõtuandvaks pole õigusküsimus, vaid fakti-küsimus.

Osalist hagi rahuldamist ei saa seada ühele pulgale sobinguga või sundsobinguga. Sobing on poolte kauplemise tulemuseks ja jätab

⁷ Saksamaal pooldatakse samuti kollegiaalkohtu esimehe võimu suurendamist. Vt. Schwarz, Bausteine zum Strafprozess im nationalsozialistischen Staat (Der Gerichtssaal) 1935, eriti lk. 33 ja 47. — Oetker, Fragen der Strafprozessreform (Der Gerichtssaal) 1935, lk. 183 jj.

⁸ Siin on ka erandeid. Nii raudtee-kahjude suurust määrab kohus. Vrd. ka nn. *smešannaja vina*. T. M. Jablotškov, Vlijanije vinõ poterpevšago... Jaroslavl 1911, lk. 341, 445, 458.

mulje, nagu mõlemad võistkonnad oleksid järele andnud; nad on kahju saanud, mitte saades seda, mis tahtsid. Kui aga kohus ise otsustab, arvestades tõenäosust ja parust (*Billigkeit*), ühtlasi silmas pidades mõlema võistkonna huvisid, siis pole paika nimetatud kujutlusel. Ei tule ju unustada, et kaks ristikäivat tahet pole suuteli- sed looma kolmandat tahet — viimast peab looma kolmas sõltu- matu tahe. Protsessi algatamises ja sihis pole üksnes mõõtuand- vaks võistkonnatahe. Viimast küll arvestatakse, kuid mitte seepärast, et poole-tahe on kohtust, seega riigist kõrgem, vaid seepärast, et riik kindlustab teda õiguse ja sündsuse piires.

Pooled ilmuvad otsustusvõimelise kohtu ette mitte selleks, et tahta vastase kadu ja hävi, vaid selleks, et saada kohtult nõuannet ja abi asjale — mõte, mis liberaalsele protsessile võõras. Pole ju koh- tunik mitte esijoones „teaduslik kohtunik“, vaid ka tegelik lahend- daja, kellel tähtis otstarbekus, ratsionaalsus, eriti aga praktiline tulemus, mis mitte „paberile ei jää“.

Kohtu- ning asjaajamiskulude jaotamise suhtes praegu valitsev vaade, et neid kandku alati kaotaja, on ebakohane. Tuleks kulud jaotada ses suunas, et heas usus peetud protsessis peavad ka kohtu- kulud lasuma mõlema võistkonna õlgadel, vaatamata, kes on osutu- nud „võitjaks“.

Praegune liberaalne protsess põhimõtteliselt jätab kõrvale võist- konna süü, mida aga uus protsessiõigus ei saa lubada.

VI. Novelle Saksa õiguses.

Juba protsessiõiguse novelliga 1924. a. püüti murda Saksamaal võistkonna-valitsemist ja anda kohtu kätte õigust ja kohustust menetluse energilisemale juhtimisele, kuid sellel oli tolle aja libera- listliku korra juures vaid osaline tulemus⁹.

Alles novell 27. okt. 1933. a., kus rõhutatakse eetilise-õiguspoliiti- lisi sihte, on tegelikult seisukorda märksa parandanud. Viimastest sihtidest seatakse esimeseks meelsuselemendiks töö põhimõte. Mate- riaalse ebaõiguse sanktsioneerimine annab koha tööle ja õigusele. Töö põhimõttega on seoses sündsuse põhimõte — *Anstandsprinzip*.

Väga saatuslikud mõjud on liberaalse protsessi alusele püstitatud sooritusmenetluses. Seepärast pandigi 1934. a. kehtima Seadus sooritusvõimaluste pahatahtliku kasustuse ärahoidmise üle (seadus 18. dets. 1934. a.)¹⁰.

⁹ Erich Volkmar, Das Gesetz zur Verhütung missbräuchlicher Ausnutzung von Vollstreckungsmöglichkeiten. (Deutsche Justiz, Rechts- pflege und Rechtspolitik nr. 51/52), 1934, lk. 1622 jj.

¹⁰ *Ibidem*.

Nähakse lõppu Saksa 1877. a. liberaalsele, ühtlasi üliformaalsele tsiviilkohtukorrale, mis pole kokkukõlas uute põhimõtetega riigis, millised on truudus ja au, sündsus ja kord, tõde ja õigus, alistumine riigile ja ühiskondlusele. Need põhimõtted peavad tungima avaiikku ja eraellu ja üliliberalismile on kuulutatud lõpp. Natsionaalsotsialismi lause: „Üldkasu on omakasu ees“ kõlaks protsessiõiguses: „Õigus on võistkonna-huvi ees.“

VII. Kokkuvõtteid.

P. R a t z oma ülalmainitud töös esitab kaht kohtunikutüüpi. Neist esimene, liberaalse protsessi kohtunik, on järgmine: ta küsib ja arutleb võimalikult vähe, oma ülesande peatähtsust ta näeb võimalikult kiires, õiguslikult „vastupidavas“ otsuses; talle pole väga tähtis, kas võistkonnad kohtuotsust ette nägid või on see neile ootamatu, kas kohtuotsus on „praktiline“, s. t. kas otsusest on ka tegelikku kasu, ja lõppeks, kas otsusega on rahuldatud õiglus või ainult võistlus-põhimõte.

Teine kohtunik talitab protsessis uute põhimõtete kohaselt: ta peaülesandeks on sobituse saamine, kuid mitte kiire sobituse iga hinna eest, et tööd säästa, vaid sobituse, mis on õiglane, praktiline ja mis rahuldab mõlemat võistkonda. Ei lähe korda sobingut saavutada, siis peab kohtunik püüdma kohtuotsust teha samas mõttes. R a t z'i töö lõpeb järgmiselt: protsessi jõulisus ei seisa seevõrra paragraafide jõus ja headuses kui protsessi-osaliste meelsuses ja jõus, mille alusteks on kohtuniku võimed, võistkondade sündsus ja tunnistajate usaldatavus.

Mainitud tsiviilprotsessi lauseist kõigepealt torkavad silma ühelt poolt püüded kiirendada menetlust, teiselt poolt aga suurendada kohtu võimu võistkondade üle. Need püüded on eesti rahva olusid silmas pidades mõnes asjas rakendatavad meilgi. Nii juba on toonitanud riigikohtunik T. G r ü n t h a l, et meie kehtiva tsiviilprotsessi olulisemaid puudusi on tema aeglus ja et kohtule on jäetud vähe algatust ja isetegevust¹¹.

Lõppeks, seni on kehtima pandud meil Eestiski mõned seadused kohtu töö kiirendamiseks, ratsionaliseerimiseks ja ühtlasi kohtu võimu suurendamiseks. Nii kõigepealt: Väikestes tsiviil- ja kriminaalkohtuasjus edasikaebe korra muutmise seadus (RT 1924 — 85/86, seadus nr. 62), kus kassatsioonkaebusi ei lubata asjus, kus nõudehind ei ulatu üle 5000 marga (TKS §§ 162 ja 186). Siis: Kohtuotsuste põhistamise... seadus (RT 1933 — 40, seadus nr. 319), millega ära jäävad asjata motiveerimised.

¹¹ T. G r ü n t h a l, *op. cit.*, lk. 28.

Riigikogu tegelus.

Riigikogu 1936. a. jaanuarikuu tegelus.

Jaanuarikuul esitati Riigikogule Riigivanema poolt dekreedina kehtima pandud järgmised seaduseelnõud:

1. Õppejõudude tasude seaduse eelnõu; 2. Pensionide ja toetusrahade korraldamise seaduse muutmise seaduse eelnõu; 3. Piiritusemeistrite kutsetegevuse seaduse eelnõu; 4. Maamõõte seaduse muutmise ja täiendamise seaduse eelnõu; 5. Eesti-Hollandi vahelise kokkuleppe kinnitamise seaduse eelnõu; 6. Raadiotelefoni konverentsil Stokholmis 20.—25. mail 1935 sõlmitud lõppakti ja piirkondliku kokkuleppe kinnitamise seaduse eelnõu; 7. Eesti ja Soome vahel 5. juulil 1934. allkirjutatud lisakokkuleppe muutmiseks vahetatud nootidega sõlmitud kokkuleppe kinnitamise seaduse eelnõu; 8. Töötülide lahendamise seaduse eelnõu; 9. Riigi laevade immuniteedi kohta käivate mõnesuguste määruste ühtlustamise rahvusvahelise konventsioonile lisaks allkirjutatud protokollu kinnitamise seaduse eelnõu; 10. Kodumajanduskoja seaduse eelnõu; 11. Linna vaestelastekohtute koosseisu seaduse eelnõu; 12. Ülemaailmse postikonventsiooni kinnitamise seaduse eelnõu; 13. Kaupade sisseveo korralduse seaduse täiendamise seaduse eelnõu; 14. Kaheksateistkümnenda rahvusvahelise töökonverentsi poolt vastuvõetud naiste öötöö kohta käiva konventsiooni eelnõu (muudetud 1934. a.) kinnitamise seaduse eelnõu; 15. Tööstusettevõtetes laste, alaealiste ja naiste töö seaduse muutmise seaduse eelnõu; 16. Kunstnikkude kutseõiguste seaduse eelnõu; 17. Vaesusõiguse osas tsiviilkohtupidamise seaduse muutmise ja täiendamise seaduse eelnõu; 18. Raudteede seaduse täiendamise seaduse eelnõu; 19. Saaremaa piirialade seaduse eelnõu; 20. Riigi tulude ja kulude eelarve arvel lepingute sõlmimise ja eelkrediitide määramise seaduse eelnõu; 21. Riigi varade seaduse eelnõu; 22. Piimaühinguile määratud toetuskrediitide kasutamise seaduse muutmise seaduse eelnõu.

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond.

Kas pensionärid kuuluvad isikute hulka, kes on vabastatud isikumaksu maksmisest?

Vastus: eitav.

RT 1932 — 25 nr. 196 all välja kuulutatud seaduse § 9 alusel on isikumaksust vabad riigi-, omavalitsuste või eraisikute poolt ülal

peetavad, samuti ka riigi- või omavalitsuste pajuki või abiraha osalised isikud. Pensionäre selles § 9 ette nähtud ei ole, pensionäre ei saa võrrelda pajuki ja abiraha saajatega, sest pensioni saamise õigus on ka isikuil, kes omavad ka kinnisvara.

(RkhA toim. nr. 190 I — 1935.)

Kas abiandmist perekondadele, kelle lapsed algkoolis käivad, tuleb lugeda igal juhul antuks Avalikkude algkoolide seaduse (RT 1931 — 46) § 17 korras?

Vastus: eitav.

Hoolekande seadus ei keela abiandmist perekondadele, kelle lapsed koolis käivad. Selleks, et seda toetust lugeda antuks Avalikkude algkoolide seaduse § 17 korras, on vähe sellest, et lapsed on algkoolielised ja algkoolis käivad, vaid peavad ka andmed olema, et vanemad oma vaesuse tõttu ei suuda neid kooli panna. Ainult viimasel juhul on kohalik omavalitsus kohustatud hoolitsema lapse kooliskäimise võimaluse eest ja seks otstarbeks antud summasid ei ole omavalitsus õigustatud tagasi nõudma Hoolekande seaduse eeskirjade järgi.

(RkhA toim. nr. 247¹ — 1935.)

M. T.

Kriminaalosakond.

Kas kohtul on õigus süüteoost, mida jälitatakse erasüüdistuse korras, üle minna avalikus süüdistuskorras jälitatavale süüteo?

Vastus: jaatav.

Riigikohus on seletanud, et Kohtukoda oli õigustatud KrS § 500 ette nähtud süüteoost, mida jälitatakse erasüüdistuse korras, üle minema KrS § 292 ette nähtud avaliku süüdistuse korras jälitatavale süüteo, sest et selle läbi pole kohtualusele kuuluvaid protsessiõigusi rikutud, mistõttu KKS § 630 põhjal temal puudus õigus selle üle kaevata.

(RkhK toim. nr. 573 — 1935.)

Kas kehtiv KKS lubab esitada erikaebusi erikaebuste tähtaegade mitteennistamise peale?

Vastus: jaatav.

Riigikohus on seletanud, et KKS § 614 on ette nähtud, et erikaebusi võib esitada ka tähtaja mitteennistamise peale. Arvesse võttes tähendatud paragraafi sõnastust kui ka selle mõtet, ei ole kaaluvat põhjust arvata, et see käib ainult apellatsioon- ja kassatsioonkaebuste tähtaja mitteennistamise kohta.

(RkhK toim. nr. 127 — 1935.)

Kas KKS § 838 järgi on lubatud anda erikaebusi kassatsioonkaebuse tähtaja ennistamisest keeldumise peale?

Vastus: jaatav.

Riigikohus on seletanud, et KKS § 838 ei mainita erikaebustest kassatsioonkaebuse tähtaja ennistamisest keeldumise puhul, kuid analoogiliselt sama seaduse § 618-ga asub Riigikohus seisukohale, et säärased erikaebused ka jaoskonnakohtule alluvais asjus tuleb vastu võtta ja arutada.

(RkhK toim. nr. 593 — 1935.)

Missugusel tingimusel kuuluvad KrS § 24 ette nähtud asjad äravõtmisele?

Vastus: Riigikohus on seletanud, et kohus on õigeks võtnud, et raamatut „Suletud ümbrik“ ei või tunnistada kõlvatuks kirjatööks, mistõttu ka käesolevas asjas KrS § 271 ettenähtud objektiivne teokoosseis puudub. Säärasel korral ei või ka tarvitusele võtta KrS §§ 24 ja 26, sest äravõtmisele nende seaduste järgi kuuluvad ainult säärased asjad, mis on seoses mingisuguse süüteoga, mis ette nähtud KrS-s. Siseministri sundmäärused ei loo iseseisvalt kriminaalsüütegusid, vaid neis kirjeldatud sündmustikud võivad moodustada osa süüteo teokoosseisust tingimusel, et see teokoosseis kuulub mõninga kriminaalseaduse dispositiooni, või, teiste sõnadega, sundmääruse norm võib muutuda süüteo koosseisu sisaldavaks normiks ainult vastava kriminaalseaduse kaudu. Käesolevas asjas esinev sundmäärus aga loob teokoosseise administratiivkorras karistamiseks, mistõttu KrS §§ 24 ja 25 ei kuulu rakendamisele.

(RkhK toim. nr. 485 — 1935.)

Mis tuleb mõista KrS § 62 ette nähtud „kantud karistuse“ all, mis arvatakse koostatud karistuse hulka?

Vastus: Riigikohus on seletanud, et KrS § 62 järgi karistuste koostamisel arvatakse koostatud karistuste hulka kantud karistus, mille all tuleb mõista karistust, mis on süüdlase poolt kohtuotsuse täitmise korras tegelikult kantud, mitte aga eelvangistuses veedetud aega, mis on kohtu poolt KrS § 54 põhjal karistusaja hulka arvatud.

On üks koostamisele kuuluv karistus (3 kuud vangimaja) ära kantud nii, et kohtuotsuse täitmise korras on süüdlase poolt ära kantud 2 kuud ja 22 päeva, kuna eelvangistuses veedetud 8 päeva on KrS § 54 põhjal karistusaja hulka arvatud, siis arvatakse koostatud karistuse hulka mitte 3 kuud (2 kuud 22 päeva + 8 päeva), vaid ainult 2 kuud ja 22 päeva.

(RkhK toim. nr. 772 — 1935.)

Kas rahatrahv ja tasuraha asendatakse arestiga süüdlase maksujõuetusel või mittemaksmisel?

Vastus: Riigikohus on seletanud, et rahatrahvi ja tasuraha (KrS § 590) asendamine toimub KrS § 59 ette nähtud korra järgi, kus rahatrahv ja tasuraha tuleb asendada süüdlase poolt tasuraha ja rahatrahvi mittemaksmisel, aga mitte süüdlase maksujõuetusel (Riigikohtu kr.-osakonna otsus nr. 582—1935). Maksukaristuste seadustiku § 34 järgi asendatakse aga rahatrahv arestiga ja vangimajaga mitte mittemaksmisel, nagu see ette nähtud KrS § 59, vaid süüdlase maksujõuetusel.

(RkhK toim. nr. 741—1935.)

Kas riigiteenistuses seisvaile isikule võib määrata külakümniku kohuseid?

Vastus: eitav.

Baltimaa külakümnikkude instituut oli sisse seatud kõige kolme kubermangu peale seisusliku valla politseivõimuna vallavanema ja tema abi kõrval (VSK 11. köide, 11. jaotus, peat. IV politsei loomisest, VIII jagu — Baltimaa peat. II vallapolitseist §§ 847—849). Seisuslik politsei kadus juba Vene Ajut. Valitsuse poolt 17. apr. 1917. a. kehtima pandud Miilitsaseadusega (VSKK nr. 97, art. 537—3. V 1917), millega kõikide vastavate kehtivate seaduste muutmiseks loodi miilits. Selle miilitsa korraldamise ülesanne pandi 22. VI 1917. a. seadusega § 8 (VSKK nr. 173, art. 953) Eesti maanõukogude peale. Korraldusi kümnikkude instituudi loomiseks vallas pole järgnenud ei maanõukogudelt ega ka kinnitatud kubermangu komissari poolt, kelle kompetentsi küsimus kuulus § 16 märkuse järgi. Eesti kubermangu administratiivse valitsemise ja kohaliku omavalitsuse seadusega 30. III 1917 ja selle sisseseadmise määrusega 22. VI 1917 loodi kõikseisuslik vald, kuna seisuslik vald oma asutistega, s. o. seisusliku vallavanemaga, abidega ja kümnikkudega kadus. Eesti Vabariigi välis-, kriminaal- ja kaitsepolitsei ühendamise seaduse (RT 1924—68) põhjal V. Valitsuse poolt 4. nov. 1925. a. antud politsei kujundamise määrus (RT 1925—177/178) näeb küll § 11 märkuses ette vallapolitsei, mis teotseb Kub. üld. asut. sead. §§ 847—849 alustel seevõrra, kui võrra nad ei ole muudetud Vallanõukogude valimise seadusega (RT 1921—26) kehtima pandud korraga. See viimane seadus aga nägi ette valitavaiks ainult vallanõukogu liikmeid ja vallavalitsuse, mis koosneb vallavanemast, tema abist ja sekretärist. Kümniku valimist siin pole ette nähtud, küll olid § 86 järgi vallavalitsuse ametnikud vallavalitsuse määrata (valla käskjalad ja teised palgalised teenijad); samuti ei näe seadus ette, et vallavanemal ja abil (nagu see oli

Kub. üld. asut. sead. § 848 järgi) õigus oleks valida kümnikke ja koguni omavalitsuslikeks ülesandeks. Pealegi ülalnimetatud politsei kujundamise määrusega ei ole võimalik kodanikele uuesti panna peale isiklike kohustusi, mis varemini olid seadusandlikul teel kaotatud. E. V. Põhiseaduse § 33 järgi ei või kellelegi peale panna kohuseid ega makse muidu kui seaduses ettenähtud korras.

Ka 7. dets. 1926. a. antud Vallavolikogude valimise ja vallavalitsuse korraldamise seadus (RT 1926—97), mis eelmise seaduse asemele astus, ei tunne kümnikke; selle seaduse muudatused 4. nov. 1932. a. ja 10. nov. 1933. a. (RT 1932—86 ja 1933—92) samuti ei käsitle kümniku määramist ega valimist. Selle seaduse peat. XI, mis käsitleb vallavolikogu ja vallavalitsust, nende võimupiire, ülesandeid, näeb ette küll § 70, et volikogu määrava asutisena otsustab kõik vallaomavalitsusse puutuvad küsimused ja et temale kuulub täidesaatvate organite valimine. Sellest võib järeldada ainult, et täidesaatva organina valida võib niisuguseid organeid, mis ette nähtud ja loendatud sellistena seaduses eneses — vallavalitsus (§ 76), s. o. vallavanem, tema abid, — komisjonid, komiteed (§ 8), sekretär (§ 78); külakümnikke valitavate seas pole nimetatud, küll on aga § 79-ga antud vallavalitsusele teiste vallaomavalitsuse ametnikkude ametisse määramine ja vallandamine. Sellest viimasest õigusest saab ainult ühte tuletada, ja nimelt, et need ametnikud on palgatavad kokkuleppel tasu eest või tasuta. Siit ei või välja lugeda vallavalitsuse õigust igat kodanikku, kelle elukoht valla piires, või kellel sealsamas kinnisvara, käsutada isikliku kohustusega vallaomavalitsuse huves tasuta teenistusse, nagu uksehoidjaks, koristajaks, postivedajaks, käskjalaks, maksude sissenõudjaks, kümnikuks või mingisuguse muu nime all ilma selle kodaniku nõusolekuta või koguni vastu tema tahtmist. Säärast tuletada tähendaks seda, et iga riigiametnik, näiteks kohtunik, postiametnik, metsaülem, metsavaht jne. vallavalitsuse käsu peale, vaatamata, et tema peal lasuvad omad otsesed ülesanded, peaks ilmuma igal silmapilgul vallavalitsuse korraldusse pikemaks või lühemaks ajaks ja seega oma otsesed kestvad ülesanded riikliku teenistuse alal kõrvale jätma. Riigiteenistuse seaduse § 34 järgi (RT 1924—149) on aga riigiteenistuses seisval isikul keelatud ilma vastava ülemuse loata pidada teist kõrvalist ametit. Kõigest eeltoodust tuleb järeldada, et kehtivate seaduste järgi riigiametnikke ega metsavahte ei saa isikliku koormuse kohustusega külakümnikeks määrata.

(RkhK toim. nr. 272—1935.)

P. K.

Vastutav toimetaja: **F. Karlson.** Väljaandja: **Tartu Õigusteadlaste Selts.**

O./Ü. K. Mattieseni trükikoda, Tartu, 1936.

KAASTÖÖLISTELE!

Ajakirja mahutavuse tõstmiseks on nõutav, et juriidilises ajakirjas „Õigus“ avaldamiseks saadetud artiklid oleksid võimalikult kokku surutud. — Trükivigade vältimiseks on tarvilik, et käsikirjad oleksid kirjutatud selgestiloetava kirjaga, parandusteta ja vahelekirjutusteta; eriti soovitav masinakiri (vähemalt 3 sm laiuse vaba äärega). — Tarvitamist leiavad ainult trükivalmis käsikirjad; korrektuurides on lubatud vaid trükivigade parandus ja äärmisel juhul üksikute sõnade muutmine. — Soovi korral saadetakse autorile esimesest korrektuurist äratõmme, mis viivitamata tuleb tagasi saata. — Toimetus jätab enesele õiguse käsikirju lühendada. Ühtluse tõstmiseks alluvad kõik käsikirjad keelelisele korrektuurile. — Avaldamata jäänud artiklite käsikirjad saadetakse tagasi ainult vastaval, käsikirjale juurde lisatud soovil. — Autorid võivad saada artikleist äratõmbeid, mis soov tuleb märkida käsikirjale ühes äratõmmete hulga äramärkimisega. Äratõmmete, artiklis kasustatud klišeede ja toimetuse kaudu tehtud tõlgete kulud kannab autor.

Käsikirjad saata aadressil: „Õiguse“ toimetus, Tartu, Lai tän. 34.

1936. a. ilmub juriidiline ajakiri

„ÕIGUS“

seitsmeteistkümnendat aastat.

TOIMETUS:

R. Räägo (peatoimetaja), E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, J. Kleesment, A.-T. Kliimann, H. Kristal, E. Maddison, A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots
A. Mägi (toimetuse sekretär).

Sisuks juriidilised artiklid, kodu- ja välismaa seadusandluse ülevaade, kohtute tegelus; eriti rõhutatakse Riigikohtu tegeluse käsitlemist.

Lisana annab „Õigus“ Riigikohtu 1934. a. ja 1935. a. otsuseid.

Lähemateks kaastöölisteks on Tartu ülikooli õigus-teaduskonna õppejõud, riigikohtunikud, vanemad kohtutegelased jne.

Aasta jooksul ilmub 10 numbrit.

Tellimishind: 8 krooni aastas, üksiknumber 85 s.

On veel saadaval ajakirja kõik eelmised aastakäigud (1920. a. — 1935. a. ühes lisadega) hinnaga kr. 87.50. Üksikaastakäike ühes vastavate lisadega on saadaval hinnaga: 1920. a. — kr. 1.50; 1921. a. — kr. 3; 1922. a. nr. nr. 5—8 — kr. 4; 1923. ja 1924. a. à kr. 4; 1925. — 1928. a. à kr. 4.50; 1929. — 1935. a. à kr. 7.

Toimetus ja talitus: Tartu, Lai tän. 34.

Toimetuse sekretäri kõnetunnid sealsamas
iga kolmap. ja reede, kell $\frac{1}{2}$ 12— $\frac{1}{2}$ 13.
Toimetuse sekretäri kodune telef. nr. 14-91.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.

Hind 85 senti

Ilmus 4. aprillil 1936. a.